

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๙๖ ตอนที่ ๙๕๑ – ๙๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๙๕๑

ส. ถ้าศึกษาต่อไปจะทราบว่า ไม่ใช่แต่เฉพาะจิตและเจตสิกเท่านั้นที่เกิดพร้อมกัน ทันทที่จิตเกิดขึ้น จิตนั้นจะเป็นปัจจัยให้รูปเกิดพร้อมกับจิต รูปที่เกิดพร้อมกับจิตมีจิตเป็นสมุฏฐาน คือ เป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิดขึ้นในภูมิที่มีชั้น ๕ เพราะฉะนั้น จิตและเจตสิกเป็นสหชาติปัจจัยให้รูปเกิดพร้อมกับจิตทันทที่จิตเกิดขึ้นในอุปาทขณะซึ่งเรียกว่า จิตตชรูป

จิตไม่ได้สั่งให้รูปเกิด เพราะรูปเกิดพร้อมกับจิตทันทที่จิตเกิดขึ้นในอุปาทขณะนั่นเอง แต่ต้องเว้นปฏิสนธิจิต เพราะในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ขณะนั้นไม่มีรูปซึ่งเกิดเพราะจิตที่เรียกว่า จิตตชรูป แต่มีรูปซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมที่เรียกว่า ปฏิสนธิกรรมชรูปเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต ซึ่งหลังจากปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว ตั้งแต่ปฐมภวังค์ คือ ภวังค์ดวงแรก จิตเป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้นพร้อมกัน เว้นทวีปญจวิญญาน ๑๐ คือ จิตเห็น ๒ ดวง จิตได้ยิน ๒ ดวง จิตได้กลิ่น ๒ ดวง จิตลิ้มรส ๒ ดวง จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย ๒ ดวง และจุติจิตของพระอรหันต์ นอกจากจิตเหล่านั้นแล้ว ทุกขณะที่จิตเกิด มีรูปที่เกิดพร้อมกับอุปาทขณะของจิต

นี่เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องศึกษาต่อไป ซึ่งจะทำให้ท่านผู้ฟังได้เข้าใจลักษณะความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นในขณะนี้เพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา เพื่อให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ซึ่งท่านผู้ฟังก็คงทราบแล้วว่า จุดประสงค์ของการฟังและการศึกษาธรรมนั้น เพื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกระทั่งสามารถประจักษ์ลักษณะที่แท้จริงที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

การฟังเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ละเอียดขึ้น ที่ต้องกล่าวถึงจุดประสงค์บ่อย ๆ ก็เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้ทราบว่า สำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องของการ

เจริญสติปัฏฐาน จะต้องฟังธรรมและพิจารณาจนกว่าจะมีความเข้าใจอย่างมั่นคงว่า การเจริญสติปัฏฐานนั้น เป็นการศึกษารวมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แต่เมื่อสติปัฏฐานยังไม่สามารถที่จะมีปัจจัยให้เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ เนือง ๆ เพราะยังเป็นผู้ที่กำลังอบรมเจริญสติปัฏฐานอยู่ ยังไม่ใช่ผู้ที่ได้อบรมเจริญจนกระทั่งเป็นผละมีกำลังที่สติสามารถจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ ก็จะต้องทราบว่า แม้ขณะที่สติปัฏฐานไม่เกิด แต่ความเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน และความเป็นผู้มั่นคงในการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่ผู้ที่ต้องการอย่างอื่นนั้น จะทำให้สติเกิดเป็นไปในกุศลประการต่าง ๆ

แต่ถ้าฟังโดยไม่พิจารณาให้แยบคาย อาจจะมีความต้องการกุศล เพราะว่าทุกคนไม่ชอบอกุศล ความเป็นตัวตนมีอยู่ ทำให้รังเกียจในอกุศลด้วยความเป็นตัวตน แต่ไม่ใช่ด้วยความรู้ว่า แม้อกุศลใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น ก็เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น หรือแม้กุศลที่เป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในความสงบแต่ละขณะ ก็ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง ถ้าไม่มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นกุศล กุศลนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลมีการสะสมมาวิจิตรต่าง ๆ กัน บางคนก็มีอกุศลมาก บางคนก็มีกุศลมาก แต่ผู้ที่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน เป็นผู้ที่ย่อบรมเจริญสติปัฏฐาน และเป็นผู้ที่มั่นคงในการเจริญสติปัฏฐานรู้ว่า แม้สติปัฏฐานจะไม่เกิด แต่ก็มีสังขารขันธ์ซึ่งเป็นความเข้าใจจากการฟังอุปการะเกื้อกูลให้กุศลขั้นอื่น ๆ เกิด และแม้กุศลขั้นอื่น ๆ นั้น ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และเมื่อเป็นอย่างนี้ กุศลนั้น ๆ จะเป็นบารมีที่จะอุปการะเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้งในอริยสัจธรรม ดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทเป็นขั้น ๆ เพราะบารมีเต็มเปี่ยม ด้วยการเป็นผู้ที่ย่อบรมเจริญสติปัฏฐาน และสติปัฏฐานนั่นเองที่จะเกื้อกูลให้กุศลขั้นต่าง ๆ เกิดขึ้น

จนกระทั่งถึงความสมบูรณ์ แต่ไม่ใช่ด้วยความเป็นตัวตนที่ต้องการบารมี หรือต้องการที่จะเจริญกุศล

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอยู่เรื่อย ๆ เพื่อที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน แม้ในขั้นของการฟัง แม้ในขั้นของการเกิดกุศลขึ้นต่าง ๆ เพื่อที่จะได้เกื้อกูลให้สติปัญญาเกิดขึ้นและน้อมศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ผู้ที่สติปัญญายังไม่มีกำลัง จะเห็นได้ว่า ความเป็นตัวตนยังมีกำลังมาก ไม่ว่าจะในขณะที่เห็น ในขณะที่ได้ยิน ในขณะที่รังเกียจอกุศล ในขณะที่ต้องการกุศล ก็เป็นไปตามกำลัง คือ การยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา เป็นกุศลของเรา เป็นอกุศลของเรา เพราะฉะนั้น ทางเดียวที่จะดับความเป็นตัวตน ความเป็นเรา ความเป็นของเราได้ ก็โดยการพิจารณาจนมีความเข้าใจที่มั่นคง และเจริญสติปัญญา และแม้สติปัญญาไม่เกิดก็รู้ว่า มีปัจจัยของกุศลชั้นอื่น ๆ ที่จะเกิด โดยไม่เป็นผู้ที่ติดในกุศลมีฉะนั้นแล้ว โลกจะทำให้มีความต้องการ มีความพอใจ มีความอยากได้ในกุศลซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้น กุศลนั้นไม่เป็นบารมี เพราะยังเป็นช่องรั่วที่ทำให้กุศลเหล่านั้นไม่ถึงความสมบูรณ์เต็มที่จะทำให้สติปัญญาสามารถที่จะประจักษ์ได้ว่า กุศลนั้น ๆ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

ที่ท่านผู้ฟังเจริญสติปัญญาแล้ว และกัปปธรรมอยู่เรื่อย ๆ นี้ ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเพราะสังขารขันธ์ สภาพธรรมที่เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตที่เป็นศรัทธา ที่เป็นปัญญา ที่เป็นวิริยะ ที่เป็นโสภณเจตสิกอื่น ๆ ประชุม ทำให้เกิดกุศลขึ้นการฟังต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งจะเกื้อกูลให้สติเกิดขึ้นตามขั้นของความเข้าใจเป็นสติปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งจะมีการศึกษาจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏพร้อมสติ เป็นไตรสิกขา

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการฟังปรมัตถธรรมเรื่องจิต เพื่อที่จะให้เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เข้าใจยิ่งขึ้นในลักษณะของจิต ที่กำลังมีในขณะนี้ ที่กำลังเห็น ที่กำลังได้ยิน ที่กำลังคิดนึก ซึ่งเป็นเรื่องจิตที่ได้ทรงแสดงไว้มากในพระไตรปิฎก แต่จุดประสงค์จริง ๆ

นั้น เพื่อให้สติสามารถที่จะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นสภาพรู้ ที่เป็นธาตุรู้ ที่กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏ

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อังถวรรคที่ ๗ จิตตสูตรที่ ๒ มีข้อความที่ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบท้าวดาว่า

... โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคือจิต

เวลานี้โลกของท่านผู้ฟัง คือ ที่นี้ กำลังอยู่ที่นี้ กำลังเห็น โลกเห็นมี เห็น สิ่งต่าง ๆ โลกได้ยินก็มี ทั้งหมดนี้เป็นโลกที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน แต่ลองพิจารณา ตามความเป็นจริงที่จะให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในลักษณะของจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นโลก ที่ท่านกำลังเห็นอยู่ หรือได้ยินอยู่ในขณะนี้ จะปรากฏไม่ได้ เลย ถ้าจิตไม่เกิดขึ้นรู้สิ่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น ทางตาที่กำลังเห็นนี้เอง ปรากฏเพราะจิต เกิดขึ้นรู้ เป็นสภาพธรรมที่เป็นเพียงธาตุรู้ เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เอง สติสามารถเกิดขึ้นได้ ถ้ามีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น ไม่ใช่บังคับ ผู้ที่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานทราบว่าการฟังเป็นเพียงปัจจัยที่สติจะ เกิดหรือไม่เกิด แล้วแต่การสะสม

ทางหูที่กำลังได้ยิน ในขณะนี้เองเสียงกำลังปรากฏ ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะระลึกรู้ลักษณะของเสียง เป็นสิ่งที่มี จริง กำลังปรากฏ รู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง หรือเพราะการฟังจึงรู้ว่า เสียงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ปรากฏได้เพราะจิตเกิดขึ้นรู้เสียงที่กำลังปรากฏนั่นเอง เพราะฉะนั้น ก็จะน้อมพิจารณาลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ที่กำลังรู้ ซึ่งใช้คำว่า จิต แต่ก็อย่าเพ่งคิดว่า เข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งแล้วเวลาที่พูดถึงเรื่องจิต

เวลานี้จิตกำลังมี กำลังเกิดขึ้น กำลังรู้ทางหู คือ ได้ยิน กำลังรู้ทางตา คือ เห็น เป็นสิ่งที่สามารถจะประจักษ์แจ้งชัดในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ ตัวตนได้ แต่เพราะยังไม่ประจักษ์นั่นเอง จึงต้องฟังเรื่องของจิตอีก ซึ่งเป็นสภาพที่มี จริง ที่กำลังเกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์คงไม่ลืมว่า ไม่ใช่เพื่อจะรู้มาก ๆ ว่า จิตมีกี่ดวง ประกอบด้วยเจตสิกอะไรบ้าง แบ่งเป็นประเภทอย่างไร แต่จุดประสงค์ แม้ว่าจะเรียนละเอียดอย่างนั้น ก็เพื่อที่จะรู้ชัดในสภาพของจิตซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นธาตุรู้ที่กำลังรู้ในขณะนี้

ขอทบทวนข้อความใน **อภิญญาสาธิต อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ์ จิตตูปาทกัณฑ์ อธิบายจิตตนิทเทส** ซึ่งมีข้อความว่า

ธรรมชาติที่ชื่อว่า จิต เพราะจิตเป็นธรรมชาติวิจิตร

ที่ชื่อว่า มโน เพราะรู้อารมณ์

ที่ชื่อว่า หทัย เพราะความหมายว่า เป็นสภาวะอยู่ภายใน

อย่าลืม เป็นสภาวะอยู่ภายใน ในจนกระทั่งลึกซึ้ง และมองไม่เห็นเลย เพราะจิตไม่ได้อยู่ภายนอกที่จะสัมผัส กระแทก หรือแสวงหาได้ แต่ที่จะรู้ลักษณะของจิตได้ ก็ต่อเมื่อจิตเกิดขึ้นรู้ คือ เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ได้อยู่ข้างนอก ไม่ใช่โต๊ะเก้าอี้ สีสันวันณะข้างนอก แต่เป็นธาตุรู้ภายใน เป็นเพียงธาตุชนิดหนึ่งซึ่งต่างจากรูปธาตุทั้งหลาย เพราะรูปธาตุทั้งหลายแสวงหาได้ภายนอก ไม่ว่าจะเป็นธาตุอะไรก็ตาม อยู่ที่ไหนบ้าง อยู่ที่นี่บ้าง แต่ว่าธาตุรู้ไม่มีใครจะไปแสวงหาที่อื่นได้ ไม่สามารถที่จะเข้าห้องทดลองและสร้างธาตุรู้ขึ้น

ธาตุรู้เป็นสภาพรู้ หรือเป็นธาตุรู้ที่เกิดขึ้นรู้ในขณะที่กำลังเห็น เพราะฉะนั้นที่จะรู้ชัดในลักษณะของธาตุรู้ คือ พิจารณาในขณะที่กำลังเห็น ถ้าไม่มีการเห็นก็จะไม่รู้ว่ามีธาตุรู้สีสันวันณะที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ สีสันวันณะปรากฏเพราะมีสภาพที่กำลังรู้ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏ ถ้าจิตไม่เกิดขึ้นรู้ ไม่เกิดขึ้นเห็น สีสันวันณะที่กำลังปรากฏในขณะนี้ปรากฏไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ธาตุรู้เป็นภายใน เป็นเพียงธาตุที่เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏ หรือว่าได้ยินเสียงที่กำลังปรากฏ

ที่ชื่อว่า ปันธุระ เพราะความหมายว่า บริสุทธิ คำนี้ตรัสหมายเอาภวังคจิต

เวลาที่ไม่มีการรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือคิดนึกทางใจ ดูเหมือนทุกท่านจิตบริสุทธิ์ ไม่ปรากฏว่าชอบ ไม่ปรากฏว่าชัง แต่เวลาที่มีการ

เห็นเกิดขึ้นจึงรู้ว่า มีกิเลสเล็กน้อยแค่ไหนจากสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ถ้าไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งกระทบสัมผัสทางกาย ไม่มีการคิดนึก จิตของทุกท่านเป็นปณิธะ บริสุทธิ เป็นภวังค์ ไม่ปรากฏความชอบ ความชังใด ๆ เลย

ต่อเมื่อมีสิ่งที่ปรากฏทางตาให้จิตเห็นเกิดขึ้น เมื่อนั้นจะทราบได้ว่า ไม่บริสุทธิ์ เพราะมีความชอบ ความติด ความพอใจในสิ่งที่เห็นบ้าง หรือว่ามีความชัง มีความไม่แ่มช่น มีความไม่ชอบ มีความไม่พอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ก็ไม่สะอาด ไม่บริสุทธิ์ในขณะที่ชอบ ในขณะที่ชัง เพราะเห็น เพราะได้ยิน เพราะได้กลิ่น เพราะลิ้มรส เพราะรู้สิ่งทีกระทบสัมผัส เพราะคิดนึก

แต่เวลาที่จิตเป็นภวังค์ คือ ขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้ สิ่งทีกระทบสัมผัส ไม่คิดนึก ในขณะนั้นจะไม่ทราบเลยว่า มีกิเลสมาก เพราะไม่มีการ ปรากฏ

ที่ชื่อว่า มนายตนะ อธิบายในคำวามนายตนะนั้น มนะ พึงทราบว่า อายตนะ เพราะความหมายว่า เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม และเป็น เหตุ จริ่งดงนั้น ธรรมมีผัสสะ เป็นต้น ย่อมเกิดในมนะนี้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะภายนอก ย่อมประชุมที่มนะโดยเป็นอารมณ์ แม้เพราะความหมายว่า เป็นเหตุ เพราะเป็นเหตุแห่งผัสสะ เป็นต้น โดยอรรถว่า เป็นสหชาติปัจจัย

นี่เป็นคำอธิบายใน **อัฐฐสาสนี** เพื่อที่จะให้มีการพิจารณา และเข้าใจลักษณะ ของจิตซึ่งเป็นธาตุรู้ที่กำลังเกิดขึ้นรู้ในขณะนี้ ซึ่งถ้าไม่มีจิตเกิดขึ้น สิ่งต่าง ๆ จะไม่ ปรากฏเลย เมื่อไม่มีสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น ความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตก็ไม่มี ไม่มีการเกิด อุบัติเหตุ ไม่มีการป่วยไข้ได้เจ็บ ไม่มีการประจวบกับสิ่งที่ไม่พอใจ หรือพลัดพรากจาก สิ่งทีพอใจ แต่เพราะมีจิตซึ่งเป็นทีอาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุมของธรรมอื่น มีผัสสะ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ จึงปรากฏ

ทุกอย่างที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นเองไม่ได้ ต้องมีปัจจัย มีสิ่งที่ปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะจิตเกิดขึ้น แต่จิตนั้นเองเป็นที่อาศัยของกรรมอื่น เช่น ผัสสะ ธรรมชาติที่กระทบ

ในขณะนี้ที่เห็น ผัสสะไม่ได้กระทบเสียง แต่ในขณะที่ได้ยินเพราะผัสสะเจตสิก เป็นนามธรรมอีกชนิดหนึ่งกระทำกิจกระทบเสียงพร้อมกับจิตเกิดขึ้นได้ยินเสียง ทางตา ผัสสะกระทบสิ่งที่ปรากฏ จิตก็เห็นสิ่งที่ผัสสะกระทบ ทางหู ผัสสะกระทบเสียง จิตก็เกิดขึ้นได้ยินเสียงที่ผัสสะกระทบ

เพราะฉะนั้น จิตเป็นบ่อเกิด เป็นที่อาศัย เป็นที่ประชุมของกรรมอื่น เป็นสภาพธรรมที่เป็นที่อาศัยให้ผัสสะเกิดขึ้นกระทำกิจ และก็ดับไปแต่ละขณะ แต่ในขณะนี้ เห็นนี้ ไม่ปรากฏว่าดับเลย ใช่มั้ย สิ้นวัฏฏะที่กำลังปรากฏทางตาก็ยังคงปรากฏ เสมือนไม่ดับเลย ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่านามธรรม คือ จิตและเจตสิกเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก รูปก็เกิดดับเร็วกว่าที่คิด ไม่ใช่จะดำรงคงอยู่นาน ๆ อย่างนี้ แต่โดยสภาพของรูป ย่อมเป็นสภาพที่หยابกว่าจิตที่เป็นนามธรรม เพราะฉะนั้น ชั่วอายุสั้น ๆ ของรูป ๆ หนึ่งที่ยังไม่ดับไป จิตเกิดดับหลายขณะ

ที่ทุกสิ่งทุกอย่างยังปรากฏเสมือนไม่ดับไปเลย เป็นเพราะเหตุว่านามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏนั้น เกิดดับเร็วกว่ารูปธรรมมาก จึงทำให้ดูเหมือนรูปธรรมที่ปรากฏก็ยังคงปรากฏอยู่ แต่แท้ที่จริงแล้ว ทั้งนามธรรมและรูปธรรมเกิดดับอย่างรวดเร็ว แต่ว่านามธรรมนั้นเกิดดับเร็วกว่า

ข้อความต่อไปมีว่า

ที่ชื่อว่า วิญญาน เพราะรู้แจ้งอารมณ์

คือ เป็นประธาน หรือว่าเป็นใหญ่ในการรู้ ซึ่งโดยศัพท์หมายความว่า ถึงก่อนในการรู้ โดยอรรถหมายความว่า เป็นประธาน หรือว่าเป็นหัวหน้า เป็นอินทรีย์ในการรู้

๙๕๒

เวลานี้ทราบ่ว่า ขณะที่เราเห็นนี้มีจิตและเจตสิกเกิดพร้อมกัน หรือว่าขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รู้สิ่งกระทบสัมผัส ขณะที่คิดนึก ถ้าที่ใดมีจิตเกิดขึ้น ที่นั่นต้องมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย จะมีแต่จิตโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้เลย แต่ว่าจิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นอินทรีย์ เป็นมโนอินทรีย์ในการรู้อารมณ์

ขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ที่เห็นนี้เป็นจิต เวลาเห็นแล้วจำได้ หมายรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่จิตไม่ใช่สภาพธรรมที่จำ ไม่ใช่สภาพธรรมที่หมายรู้ลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏ จิตเพียงเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นอินทรีย์ในการรู้อารมณ์ที่ปรากฏ คือ ในการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือว่าในการได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู

ข้อความต่อไป

ที่ชื่อว่า ตชฺชา มโนวิญญาณธตฺถ ในบทนี้ จิตดวงเดียวเท่านั้นตรัสโดยชื่อถึง ๓ ชื่อ คือ ชื่อว่า มนะ เพราะความหมายว่า รู้

ชื่อว่า วิญญาณ เพราะความหมายว่า รู้แจ้ง

ชื่อว่า ธตฺถ เพราะความหมายว่า เป็นสภาวะธรรม หรือมิใช่สัตว์

คำอธิบายคำว่า จิต ใน **อภฺฐสาสนี จิตตูปาทกัณฺท์** มีอธิบายต่อไปว่า

จะอธิบายคำว่า จิตต์ ต่อไป ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์

อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ศัพท์ว่า จิตต์ นี้ ทัวไปแกจิตทุกดวง ฉะนั้น ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถิ

ที่ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรมกิเลสสังสมวิบาก

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวงชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร

ชื่อว่า จิต เพราะกระทำให่วิจิตร

ถ้าท่านผู้ฟังจะศึกษาจากตำราที่มีผู้รวบรวมไว้ ก็จะทราบว่า ลักษณะของจิต ๖ อย่างที่กล่าวถึงในตำราทั้งหลายเหล่านั้น มาจากข้อความใน **อรรถสาลินี อรรถกถาธัมมสังคณี** ที่อธิบายคำว่า จิต ซึ่งสามารถจะแยกออกได้เป็นข้อ ๆ คือ

ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์ ๑

อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ศัพท์ว่า จิตต์ นี้ ทั่วไปแก่จิตทุกดวง ฉะนั้น ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิตจึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถิ ๑

ที่ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติอันกรรมกิเลสสังสมวิบาก ๑

อนึ่ง จิตแม้ทุกดวง ชื่อว่า จิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร

ข้อนี้ส่วนมากในตำราจะแยกออกเป็น ๒ คือ เพราะวิจิตรด้วยอารมณ์ และเพราะวิจิตรด้วยสัมปยุตตรวม

ประการสุดท้าย คือ

ชื่อว่า จิต เพราะกระทำวิจิตร

และขอกล่าวถึงตามลำดับ เพื่อให้เข้าใจลักษณะของจิตตามที่กล่าวไว้ใน **อรรถสาลินี**

ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์

ทุกท่านคิดเสมอ ถ้าลองพิจารณาสังเกตความคิดก็จะเห็นได้ว่า ช่างคิดเสียจริง และคิดไปต่าง ๆ นานา มีใครคิดว่า จะหยุดคิดบ้างไหม หรือคิดว่า จะไม่ต้องคิดก็ได้

แต่ไม่มีทางยุติความคิดได้เลย จนกระทั่งบางท่านไม่อยากจะคิด อยากจะสงบ ๆ คือ หยุดไม่คิด เพราะเห็นว่า เวลาที่คิดแล้วเดือดร้อนใจ เป็นห่วง วิตกกังวล กระสับกระส่ายด้วยโลภะบ้าง หรือด้วยโทสะบ้าง คิดว่า ถ้าไม่คิดเสียได้ก็จะดี แต่ให้ทราบว่า จิตนั่นเองเป็นธรรมชาติที่คิด เพราะรูปคิดไม่ได้ และถ้ามีการพิจารณา ลักษณะความคิดของตัวเอง ก็จะทราบได้ว่า เพราะเหตุใด หรือว่าทำไมท่านจึง

คิดอย่างนั้น ๆ ซึ่งบางครั้งไม่น่าจะคิดอย่างนั้นเลยก็ยังคิดได้ ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล แต่ส่วนใหญ่แล้วขอให้พิจารณาว่า ความคิดของท่านเป็นกุศลหรืออกุศลในวันหนึ่ง ๆ

ตามปกติ อกุศลจิตย่อมเกิดมากกว่ากุศลจิต และอกุศลจิตที่เกิด ก็คิดไปในเรื่องของอกุศลอย่างละเอียดละน้อย ๆ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้างอยู่เรื่อย ๆ จนปรากฏว่า เป็นเรื่องเป็นราวซึ่งท่านยึดถือเป็นจริงเป็นจัง ซึ่งทั้งหมดนั้นให้ทราบว่า เป็นเพราะจิตเกิดขึ้นคิดเรื่องนั้นเท่านั้นเอง ที่ทำให้รู้สึกเหมือนกับว่า เรื่องที่คิดนั้นเป็นเรื่องสำคัญ หรือว่าเป็นเรื่องที่จริงจัง แต่ถ้าเพียงจิตไม่คิดถึงเรื่องนั้นเท่านั้น เรื่องนั้นจะไม่มี

เพราะฉะนั้น ที่ท่านกำลังคิด และมีความรู้สึกยึดถือผูกพันในเรื่องราวที่คิด เห็นว่าเป็นจริงเป็นจังนั้น ให้ทราบว่า เป็นเพราะจิตเกิดขึ้นคิดตามการสะสม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอกุศลจิตที่คิด แต่จะเห็นใหม่ว่า เป็นอกุศลที่คิด เพราะในขณะนั้น พอใจในเรื่องที่คิด เพลิดเพลินไปในเรื่องที่คิดด้วยความยินดีที่เป็นโลกะ หรือว่า ขณะนั้นอาจจะเป็นความคิดที่ไม่สบายใจ เป็นอกุศลจิตที่ประกอบด้วยโทสะที่คิดในขณะนั้นก็ได้ แต่ว่าให้นึกถึงความคิดที่อาจจะเกิดคิดขึ้นมา และจะรู้ว่าขณะนั้นช่างคิดได้ถึงอย่างนั้น ซึ่งลักษณะนั้นเป็นลักษณะของจิตที่คิด

ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์

คำว่า รู้ มีความหมายหลายอย่างตามลักษณะ และประเภทของธรรมนั้น ๆ เช่น เจตสิกก็เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ แต่ว่าไม่ได้เป็นใหญ่ในการรู้ เจตสิกแต่ละประเภทเกิดขึ้นพร้อมกับจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต แต่ว่ากระทำกิจเฉพาะของเจตสิกนั้น ๆ เช่น ผัสสเจตสิกที่ได้กล่าวถึงแล้ว เป็นสภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิต พร้อมกับจิต แต่เป็นธรรมชาติที่กระทบอารมณ์ ถ้าไม่รู้อารมณ์ จะกระทบอารมณ์ได้ไหม ไม่ได้ หรือถ้าไม่กระทบอารมณ์ จะรู้อารมณ์ได้ไหม

ถ้าผัสสเจตสิกไม่กระทบอารมณ์ ก็รู้อารมณ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผัสสเจตสิกรู้อารมณ์โดยกระทบอารมณ์ ผัสสเจตสิกรู้อารมณ์ด้วย แต่ไม่ใช่รู้แจ้งอารมณ์

สำหรับปัญญาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่รู้ถึงลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั้นเป็นลักษณะของปัญญาที่รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง แต่ว่าสำหรับจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ มีคำอธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์ ไม่ใช่เป็นการรู้อย่างผัสสะที่กระทบอารมณ์ ไม่ใช่เป็นการรู้อย่างสัญญาที่หมายรู้ลักษณะของอารมณ์ หรือจำอารมณ์ และไม่ใช่เป็นการรู้ อย่างปัญญาที่รู้ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นอะไร แต่ว่าจิตเป็นสภาพ ที่รู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ที่ปรากฏ

ขณะนี้อารมณ์ที่ปรากฏต่างกันใหม่ ที่กำลังเห็นนี้ต่างกันใหม่ ตามความเป็นจริง ตามปกติ ธรรมเป็นสัจธรรม เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ เห็นสิ่งเดียว อย่างเดียวเท่านั้น ทางตา หรือว่าเห็นสิ่งต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ ทางตา

เห็นอย่างเดียว สีเดียวหมด หรือว่าเห็นสิ่งต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ และความละเอียดของสิ่งที่ปรากฏ เพชรแท้กับเพชรเทียม เหมือนหรือไม่เหมือนกัน ไม่เหมือนกัน เพราะอะไร ปรากฏทางตาต่าง ๆ กัน ใครรู้ จิตเป็นสภาพที่เห็นแจ้ง คือ รู้แจ้งอารมณ์ ลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ อุปมาเหมือนกระจกเงาที่ใสสะอาด ไม่ว่าสิ่งใดจะผ่าน ย่อมปรากฏลักษณะนั้นในกระจกเงาต่าง ๆ กัน ฉะนั้น ขณะนี้มีจักขุปสาทเป็นรูป ที่มีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถรับกระทบเฉพาะสิ่งที่ปรากฏทางตา เสียงไม่สามารถที่จะ ปรากฏรูปร่างสัณฐานทางตา แต่โสตปสาทเป็นรูปพิเศษที่มีลักษณะที่สามารถกระทบ เฉพาะเสียง เพราะฉะนั้น เวลาที่เสียงปรากฏกับได้ยิน สภาพที่รู้เสียง ไม่ปรากฏ ทางตา ไม่มีเสียงปรากฏทางตาเลย แต่ว่าเสียงมีจริง และเป็นรูปที่กระทบกับ โสตปสาท ซึ่งเป็นรูปที่มีคุณลักษณะพิเศษที่กระทบเฉพาะเสียง ทางตาก็มีจักขุปสาท ซึ่งเป็นรูปพิเศษที่สามารถกระทบเฉพาะสี เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นสีใด ๆ ก็ตาม จะเป็นเพชรแท้ เพชรเทียม หยก หิน หรือแมดวงตาซึ่งมีแวววิชยา ขณะนั้นก็ปรากฏ กับจิตซึ่งกำลังเห็นสิ่งต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา

เคยมองตาคนอื่นไหม ตาของแต่ละคนมีความหมาย แล้วแต่ว่าผู้นั้นจะมี สัญญาที่หมายรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏได้ละเอียดแค่ไหน เพราะบางครั้งแม้แต่เพียง

การมอง ถ้าจิตของบุคคลนั้นประกอบด้วยความริษยา รูปร่างภายนอกอาจจะไม่ปรากฏเลย แต่ก็ยังปรากฏแววของความรักที่นัยน์ตาของบุคคลนั้นได้ เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า ในขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ปรากฏกับจิตที่รู้แจ้ง ไม่ว่าลักษณะนั้นเป็นอย่างไร จิตรู้แจ้งในลักษณะที่กำลังปรากฏ คือ เพียงเห็น

รู้แจ้งในที่นี้ หมายความว่าเห็นลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏ ไม่ว่าสิ่งใด ๆ จะเกิดขึ้น รูปร่างสัณฐานใด ๆ ทั้งหมด จักขุวิญญาณหรือจิต รู้แจ้งในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ จึงรู้ความหมาย รู้สัณฐาน คิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ตามลักษณะอาการของสิ่งที่ปรากฏ

ทางหู มีเสียงเดียวเท่านั้นปรากฏ หรือว่ามีเสียงต่าง ๆ ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นเสียงต่างกันเพราะเหตุปัจจัยอย่างไร อาการที่ต่าง ลักษณะที่ต่างนั้น ๆ ปรากฏกับจิตที่รู้เสียง จึงชื่อว่า รู้แจ้งลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ที่ปรากฏ เสียงลมพัด เสียงน้ำตก เสียงสัตว์ร้อง เสียงสัตว์นานาชนิดต่าง ๆ กัน ก็มีเสียงต่าง ๆ กัน หรือแม้แต่เสียงคนที่ร้องเลียนเสียงสัตว์ จิตก็ยังรู้แจ้งในเสียงที่ได้ยินนั้น เพราะความต่างกันของลักษณะของเสียงนั้นมี ถ้าไม่มีก็ไม่สามารถจะรู้ได้ว่า เป็นเสียงสัตว์จริง ๆ หรือว่าเป็นเสียงคนที่ร้องเลียนเสียงสัตว์ แต่เพราะอาการต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ เสียงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นต่างกันอย่างใด จิตรู้แจ้งในอารมณ์ คือ รู้ลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ

เสียงที่เยาะเย้ย มีไหม สำเนียงที่தாகถาง ดุหมิ่น ดุญก มีไหม ก็ปรากฏทั้งหมดกับจิตที่รู้แจ้งลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ที่ทุกสิ่งทุกอย่างปรากฏได้ อย่าลืมนะ มีสภาพรู้ มีธาตุรู้ที่เกิดขึ้นรู้แจ้งอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ ทางจมูก จิตก็รู้แจ้งอารมณ์ต่าง ๆ ลักษณะของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ สัตว์ทุกชนิดมีกลิ่นต่าง ๆ กัน และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ก็มีกลิ่นต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นดอกไม้นานาชนิด กลิ่นอาหาร กลิ่นแกง กลิ่นขนม ไม่เห็น เพียงได้กลิ่น รู้ไหมว่าแกงอะไร

ลักษณะต่าง ๆ ของแวงต่าง ๆ ปรากฏกับจิตที่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ กลิ่น กระเทียม กลิ่นหอม ทุกคนรู้ทั้งนั้น ไซ้ไหม แต่ละกลิ่นก็มีลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจิตรู้แจ้ง ในลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ นั้น

ทางลิ้น รสอาหารก็มีมากมายต่าง ๆ ไป ซึ่งจิตก็รู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของ รสต่าง ๆ เช่น รสเกลือ รสน้ำตาล น้ำส้ม มะนาว มะขาม ไม่เหมือนกัน ไซ้ไหม ต่าง ๆ กัน ใครรู้ เพราะว่าจิตลิ้มรส จิตรู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ แม้ว่าจะต่างอย่าง ละเอียด จิตก็สามารถที่จะรู้แจ้งในลักษณะความต่างนั้นได้

เวลาที่ปรุงอาหาร เวลาที่ลิ้มรส จิตก็ยังรู้แจ้งในรสนั้นว่า ยังขาดอะไร ยังจะต้องปรุงอะไร ใส่อะไร เติมอะไร หรือแม้แต่รสผลไม้ทุกชนิด รสชา รสกาแพ

นี้แสดงให้เห็นว่า จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะปัจจัย เพราะผัสสะกระทบอารมณ์ ไต จิตที่เกิดพร้อมผัสสะก็รู้แจ้งในลักษณะอาการที่ต่าง ๆ กันของอารมณ์นั้น ๆ

ทางกาย มีการกระทบสัมผัส ก็ยังรู้ถึงความต่างกันว่า เย็นลม หรือว่าเย็นน้ำ หรือว่าเย็นอากาศ หรือสิ่งที่กระทบสัมผัสนั้นเป็นผ้าไหม หรือว่าเป็นผ้าขนสัตว์

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งซึ่งท่านเจริญสติปัฏฐานได้เล่าให้ฟังว่า ท่านกำลังยืนอยู่ที่ ถนน ก็เกิดระลึกถึงลักษณะที่แข็งที่ปรากฏ ต่อไปก็คิดว่า แข็งนี้เป็นถนน และต่อไปก็ คิดว่า แข็งนี้เป็นรองเท้า ต่อไปก็คิดว่า แข็งนี้เป็นถุงเท้า นี่เป็นความคิด

แต่ลักษณะจริง ๆ เป็นเพียงสภาพแข็ง ขณะที่แข็ง ลักษณะนั้นปรากฏ แต่ว่ามี ปัจจัยที่จะให้เกิดคิดนึกขึ้น ซึ่งยับยั้งไม่ได้ แม้ความคิดก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่จะคิด ว่า แข็งนี้อะไร แข็งนี้ถนน ต่อไปก็คิดว่า แข็งนี้คือรองเท้า และต่อไปก็คิดว่า แข็งนี้คือ ถุงเท้า ซึ่งทุกท่านจะทราบได้ว่า ไม่มีใครสามารถที่จะยับยั้งความคิด

แต่การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ ต้องเป็นผู้ละเอียดที่ จะรู้ว่า จิตเกิดขึ้นรู้แจ้งอารมณ์แต่ละขณะและก็ดับไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กำลัง คิดถึงถนน ในขณะที่กำลังคิดถึงรองเท้า หรือในขณะที่คิดถึงถุงเท้า ในขณะนั้นไม่ใช่ ช่วงเวลาที่รู้แจ้งลักษณะที่แข็ง

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จนไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะเห็นได้ว่า ต้องรู้ชัด แม้ในขณะที่กำลังคิดว่าเป็นแต่เพียงสภาพที่คิด เพราะถ้าปัญญายังไม่มั่นคง เวลาที่มีลักษณะของสภาพธรรมปรากฏทางกาย แล้วแต่ว่าจะเป็นลักษณะที่อ่อนนุ่มหรือแข็งก็ตาม ในขณะที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร นั้นขณะหนึ่ง และภายหลังเกิดจะต้องการรู้ว่า แท้จริงเป็นอะไร บางท่านก็อาจจะต้องลืมตา หรือเปิดไฟขึ้นดูว่า กำลังกระทบสัมผัสอะไร แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ช่วงขณะที่แข็ง ยังไม่ทันนึกคิดอะไรเลย จะไม่มีโลกของงูงเท้า ไม่มีโลกของรองเท้า ไม่มีโลกของถนน ไม่มีโลกของสมมติบัญญัติเลย มีแต่สภาพธรรมที่กำลังรู้ลักษณะที่แข็ง แม้สภาพที่รู้แข็งก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพรู้แข็ง ซึ่งในขณะนั้นไม่ใช่รู้เสีย

แต่ภายหลังจะเห็นได้ว่า เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะเกิดคิดนึกถึงเรื่องราวสมมติบัญญัติของสิ่งที่ปรากฏจนลืมนึกว่า แท้ที่จริงแล้ว ในขณะที่เพียงแข็งปรากฏกับสภาพที่รู้แข็ง ในขณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกดับไป เพราะมีการคิดถึงถนน ซึ่งไม่ใช่ในขณะที่กำลังรู้แจ้งในลักษณะของแข็ง

เพราะฉะนั้น แม้แต่คำว่า รู้แจ้งอารมณ์ ซึ่งเป็นอรรถของจิตที่เป็นสภาพรู้ ก็ต้องรู้ชัดในความหมายว่า รู้แจ้งอารมณ์ หมายความว่า รู้ถึงลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ

๙๕๓

การอบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะทำให้ปัญญาชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ และสภาพธรรมซึ่งเป็นรูปธรรม จะเห็นได้ว่า ไม่ผิดจากชีวิตปกติประจำวัน เพราะแม้ในขณะนี้เอง จิตเกิดขึ้นเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏ ถ้าจิตไม่เกิดขึ้น สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ปรากฏไม่ได้เลย

เมื่อไรจะรู้อย่างนี้

นี่คือการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ เพราะเกิดขึ้นแล้วจึงปรากฏ ทุกอย่างที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เกิดขึ้นแล้ว และสติสามารถที่จะเกิดระลึกในลักษณะซึ่งเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เข้าใจผิดว่า จิตสั่ง ไม่มีเลย ไม่ว่าจะเป็นขณะใดก็ตาม

เสียงปรากฏ มีสภาพที่รู้เสียง สีสนั่นขณะต่างปรากฏ มีสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏ กลิ่นปรากฏ มีสภาพรู้ คือ จิตกำลังรู้กลิ่น คตินึกเกิดขึ้น มีจิตที่กำลังรู้คำที่กำลังคิด แต่ละคำ ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่สั่ง

การที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ต้องตรงตามลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรม ถ้าเข้าใจผิด จะเกิดสติที่จะระลึกใหม่ในขณะที่กำลังเห็น ถ้าเข้าใจผิด สติจะเกิดขึ้นระลึกในขณะที่กำลังได้ยินเสียงไหม

และถ้าสติยังไม่เกิด ผู้อบรมเจริญสติปัฏฐานก็พากเพียรโดยการฟัง โดยการพิจารณาว่า จุดประสงค์ในชีวิต คือ เป็นผู้ที่มั่นคงในการศึกษารู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แล้วแต่ว่าสติจะเกิดขณะไหน เป็นผู้ที่มีความอดทน มีวิริยะ มีความเพียรที่จะไม่เร่ร่อน หรือว่าไม่ต้องการผลอย่างรวดเร็วจนกระทั่งไปพากเพียรทำอย่างอื่น ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะเกิดแล้วจึงได้ปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง

ท่านผู้ฟังก็ได้ทราบความหมายของคำว่าอารมณ์แล้วว่า หมายความว่าถึงสิ่งที่จิตรู้ และได้ทราบแล้วด้วยว่า สภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรม

หรือนามธรรม ต้องมีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเป็นไป เพราะฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ อารมณ์ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น เพราะฉะนั้น อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ปัจจัย คือ เป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์

สำหรับปัจจัย ๒๔ ก็เป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าจะเรียนเป็นขั้นตอน ก็อาจจะต้องพากเพียรจดจำว่า มีปัจจัยอะไร ก็ปัจจัย แยกอย่างไร ขณะไหน แต่ถ้าเริ่มรู้ แม้ในขั้นต้น เช่น จิตเป็นสภาพรู้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เกิดรู้โดยพยัญชนะ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่า เป็นอารมณ์ หมายความว่าถึงเป็นอารมณ์ คือ เป็นสิ่งที่จิตรู้ เช่น เสียงปรากฏเวลาที่จิตได้ยินเสียงนั้น เพราะฉะนั้น เสียงนั้นเป็นอารมณ์ เป็นปัจจัยหนึ่งของจิตที่เกิดขึ้นได้ยินเสียง แม้ว่าในจิตดวงนั้นมีปัจจัยอื่นอีกหลายปัจจัย แต่เมื่อจิตนั้นรู้เสียง มีเสียงเป็นอารมณ์ เสียงนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จิตเกิดขึ้นรู้เสียง เสียงนั้นจึงเป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์ชื่อว่า อารมณ์ปัจจัย

สิ่งใด ๆ ทั้งหมดที่เป็นอารมณ์ เป็นปัจจัยของจิต เพราะจิตจะปราศจากอารมณ์ไม่ได้ เมื่อจิตเกิดขึ้น จิตต้องรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด อารมณ์จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น เช่น เสียงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จิตเกิดขึ้นได้ยินหรือว่ารู้เสียง เสียงเป็นอารมณ์ของโสตวิญญาณ เป็นอารมณ์ของจิตที่กำลังรู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของเสียงต่าง ๆ ที่ละอย่าง เพราะฉะนั้น เสียงเป็นอารมณ์ปัจจัยของจิตที่ได้ยินเสียงนั้น

ถ. ผัสสเจตสิกไม่มีโอกาสที่จะพิจารณาหรือรู้เลยว่า เป็นผัสสะ แต่ว่าเจตสิกดวงอื่น ๆ ยังพอจะเข้าใจ จะเป็นเมตตา หรือหิริโอตตปปะ เราก็พอจะรู้พอที่จะเข้าใจว่าเป็นเจตสิก เพราะว่าสังเกตได้ แต่ผัสสะ ผมไม่มีทางที่จะรู้ นอกจากจะคิดว่า เป็นผัสสะ

ส. โสตปสาทรูป เป็นรูปที่มีลักษณะพิเศษที่กระทบเสียง ถ้าไม่มีรูปนี้ เสียงย่อมปรากฏไม่ได้ ถูกไหม

ถ. ถูก

ส. โดยเหตุผล เสียงไม่ใช่โสตปสาทรูป โสตปสาทรูปเป็นรูปที่รับกระทบเฉพาะเสียงเท่านั้น แต่ไม่มีการได้ยินอยู่ตลอดเวลา บางทีคนหนึ่งได้ยิน แต่อีกหลาย

คนไม่ได้ยิน หรือว่าบางทีหลายคนได้ยิน แต่คนหนึ่งไม่ได้ยินแม้ว่าจะนั่งอยู่ด้วยกัน
ทั้งนี้เพราะในขณะที่ผัสสะกระทบกับเสียงเท่านั้น โสตวิญญาณที่เกิดกับผัสสะนั้นจึง
รู้เสียงที่ผัสสะกระทบ ถ้าผัสสะไม่กระทบเสียง โสตวิญญาณก็เกิดขึ้นได้ยินเสียงไม่ได้
เพราะฉะนั้น จะต้องมีสภาพนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดพร้อมจิตที่กำลังรู้เสียง และ
นามธรรมนั้นเป็นสภาพที่กระทบเสียง จิตจึงเกิดขึ้นรู้เสียงในขณะที่นั้นพร้อมกับเจตสิกที่
กระทบเสียงนั้น

ถ. ก็ต้องคิดเป็นเหตุเป็นผลอยู่ดี สมมติว่าเสียงวิหุกเกิดขึ้นตลอดเวลา
ปสาทรูปเราก็มียู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เราปฏิเสธไม่ได้ว่า คลื่นเสียงหรือเสียงนั้น
มากระทบกับปสาทรูปของเราอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเราได้ยินบ้าง ไม่ได้ยินบ้างใช้ไหม

สุ. ขณะนี้ผัสสะกำลังกระทบใช้ไหม เวลาที่มีเสียงปรากฏ ถ้าผัสสะไม่
กระทบ เสียงปรากฏไม่ได้เลย จะมีการได้ยินเสียงไม่ได้เลย

ถ. ก็คงต้องคิดอีก เพราะไม่มีทางที่จะพิจารณาได้เหมือนเจตสิกตัวอื่น ๆ

สุ. การอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่ไปพยายามรู้สิ่งที่ไม่ปรากฏ เวลาที่เสียง
ปรากฏ สติสามารถจะระลึกถึงลักษณะของเสียง หรือน้อมรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่รู้
เสียง เพราะถ้าไม่มีสภาพที่รู้เสียง เสียงนั้นปรากฏไม่ได้ แต่ไม่ใช่ไปนึกถึงผัสสะเจตสิก

เพราะฉะนั้น บางท่านเวลาพูดถึงวิปัสสนาหรือบางท่านอาจจะใช้คำว่า
สติปัฏฐาน แต่ส่วนมากที่พูดว่า ทำวิปัสสนา ก็มักจะพูดว่า เวลาที่ผัสสะกระทบกับ
รูปารมณฺ์ หรือเวลาที่รูปารมณฺ์กระทบกับจักขุปสาท หรือเวลาที่รูปารมณฺ์ผัสสะ
กับจักขุปสาท ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ใช่การที่สติระลึกถึงลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมใน
ขณะนั้น เพราะเป็นการนึกถึงเรื่องของผัสสะที่ไม่ปรากฏ แต่ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตากำลัง
ปรากฏ และสภาพที่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังเห็น ซึ่งควรที่จะระลึกถึงลักษณะ
ของสภาพที่กำลังปรากฏ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา หรือว่านามธรรมที่กำลังเห็น
แต่ไม่ใช่ไปพยายามรู้ผัสสะ

ถ. ผมก็คิดว่า รู้ไม่ได้ ก็ไม่ได้คิดว่าจะไปรู้ แต่รู้สึกว่าจะเข้าใจยาก
ขอเรียนถามต่อไปว่า ถ้าเป็นบุคคลธรรมดาอย่างไม่รู้แจ้งในธรรม ปัญญาเจตสิกไม่มี

โอกาสเกิดขึ้นเลยใช่ไหม ถึงแม้ว่าเราจะมีสติและเจริญวิปัสสนา เราพิจารณาอารมณ์ในปัจจุบัน แต่ความเป็นตัวตนยังมีอยู่ ยังเป็นปุถุชน เราไม่มีโอกาสที่จะรู้เจตสิกตัวนี้ใช่ไหม

ส. ปัญญามีหลายชั้น ปัญญาเจตสิกที่กำลังรู้และเข้าใจสิ่งที่กำลังฟังในขณะนี้ ไม่ใช่เราเข้าใจ ถ้าศึกษาต่อไปจะทราบว่า ในขณะใดที่เข้าใจ ขณะนั้นเป็นปัญญาเจตสิกที่เกิดร่วมกับมหากุศล เพราะฉะนั้น มหากุศลดวงนั้นมีชื่อว่า มหากุศลญาณสัมปยุตต์ เพราะประกอบด้วยปัญญา

ในขณะที่กำลังฟัง พิจารณาถูกต้อง และเข้าใจในเรื่องของจิต ในเรื่องของนามธรรม ในเรื่องของรูปธรรม ขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่เป็นมหากุศลจิตที่ประกอบด้วยปัญญา ปัญญา กำลังเข้าใจ เพราะฉะนั้น ก็เป็นขั้นหนึ่ง และถ้าบุคคลใดสติปัฏฐานยังไม่เกิด แต่มีความเข้าใจในลักษณะของเหตุและผล เช่น เรื่องของกรรมและผลของกรรม เรื่องของกุศลธรรมว่าเป็นกุศลธรรม เรื่องของอกุศลธรรมว่าเป็นอกุศลธรรม ในขณะนั้นก็เป็นปัญญาขั้นที่เข้าใจในเหตุและผล ซึ่งในขณะนั้นไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงมหากุศลจิตที่ประกอบด้วยปัญญาเกิดขึ้น และเข้าใจเรื่องของการมบ้าง หรือผลของการมบ้างในขณะนั้น

ถ. สติปัฏฐานเกิดกับจิตทุกประเภทใช่ไหม

ส. ไม่ใช่ สติปัฏฐานไม่เกิดกับอกุศลจิต ไม่เกิดกับกุศลญาณวิปยุตตจิต สติปัฏฐานเป็นขณะที่กุศลญาณสัมปยุตต์เกิดขึ้น มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย และเป็นสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่สติขั้นทวน ไม่ใช่ขั้นศีล ไม่ใช่ขั้นความสงบ

ถ. ขณะที่สติปัฏฐานเกิด ขณะนั้นก็ต้องมีปัญญา

ส. เริ่มจะเจริญขึ้น

ถ. ขณะนั้นจิตรู้อารมณ์ เจตสิกต่าง ๆ ก็ต้องรู้อารมณ์เดียวกับจิต และปัญญารู้ ...

ส. ปัญญาการศึกษา พิจารณา รู้ในสภาพรู้ซึ่งไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นธาตุรู้ หรือสภาพรู้

ถ. สมมติว่า ขณะนั้นปัญญาศึกษา ศึกษาว่า

ส. น้อมไปรู้โดยการสังเกตหรือพิจารณา ไม่ได้คิด เป็นเรื่องที่ละเอียดขึ้น ๆ แม้แต่การที่จะเข้าใจความหมายของปัญญารูปต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่เพียงขั้นการฟังหรือการพิจารณา แต่เป็นขั้นที่เกิดพร้อมสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ และสังเกต ลำเนียก น้อมไปที่ละเล็กทีละน้อยที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังรู้ เพราะถ้า จิตไม่เกิดขึ้นรู้ สิ่งต่าง ๆ ปรากฏไม่ได้

ถ. เสียงกระทบโสตประสาททำให้รู้

ส. ได้ยินเสียงนั้น

ถ. รู้ว่าเป็นเสียง

ส. มิได้ คำว่าได้ยินเสียง คือ รู้ลักษณะของเสียงที่ปรากฏ

ถ. กระทบกับผัสสะแล้ว จิตก็รู้

ส. ได้ยิน

ถ. สติปัฏฐาน ๔ ก็ว่า เธอย่อมพิจารณาจิตในจิตเนื่อง ๆ เมื่อจิตเรารู้แล้ว จะต้องพิจารณาอย่างไรอีก เมื่อจิตเรารู้เสียง รู้สี ตาเห็นสี หูได้ยินเสียง จิตเรารู้แล้ว เราจะพิจารณาอย่างไรต่อจึงจะเป็นพิจารณาจิตในจิตอยู่เนื่อง ๆ

ส. เวลานี้มีสภาพรู้ใหม่

ถ. มี

ส. ขณะไหน ต้องรู้ด้วยว่า เมื่อมีนั้น เป็นขณะไหน

ถ. ขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน

ส. กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ธรรมดาหลงลืมสติ แต่เวลาที่จะพิจารณาจิต หมายความว่า ในขณะที่เราเห็น เป็นจิตที่เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นระลึกได้ที่จะรู้ว่า มีสภาพที่กำลังรู้ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏ

ถ. ใช้สติ หรือใช้ปัญญา

ส. ใช้ไม่ได้ สติเกิดจึงระลึก กระทำกิจของสติ ถ้าสติไม่เกิด ผัสสะก็
กระทำกิจของสติไม่ได้ เพราะผัสสะเพียงกระทบกับอารมณ์ แต่สติเป็นสภาพธรรมที่
เป็นโสภณ เมื่อมีการฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม เมื่อมีการฟังเรื่องของการเห็น
การได้ยิน เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มีความจำที่มั่นคง ไม่ลืมสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง
ก็เป็นปัจจัยให้มีการระลึกในขณะที่กำลังเห็น และค่อย ๆ รู้ขึ้นว่า เป็นสภาพรู้ที่กำลัง
เห็นนี้เป็นธาตุรู้ ไม่ใช่รูปธาตุ แต่เป็นนามธาตุ เป็นเพียงอาการรู้ หรือธาตุรู้ที่เห็นสิ่งที่
ปรากฏ บ่อย ๆ เอง ๆ นี่คือ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น ลักษณะต่าง ๆ ของจิตประการต่อ ๆ ไป คือ จิตตานุปัสสนา-
สติปัฏฐานทั้งหมดที่สอดคล้องกัน ที่เมื่อพิจารณาแล้วจะตรงกับจิตตานุปัสสนา-
สติปัฏฐานหมวดต่าง ๆ ซึ่งไม่พ้นจากการระลึกถึงลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังปรากฏ คือ
กำลังเห็นขณะนี้ กำลังได้ยินขณะนี้ กำลังคิดนึกขณะนี้

ทุกคนอาจจะพูดได้ว่า ท่านมีกุศลจิต และก็รู้ด้วยว่า ท่านมีอกุศลจิต แต่ขณะ
ไหน เมื่อไร บอกไม่ได้ หรืออาจจะบอกรวม ๆ ไปว่า ในขณะที่ให้ทานเพื่อประโยชน์สุข
แก่ผู้อื่นขณะนั้นเป็นกุศลจิต แต่จริง ๆ แล้วขณะไหนเป็นกุศลจิต เพราะจิตเกิดขึ้นและ
ดับไปอย่างรวดเร็ว

ในขณะนี้ เป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต

นี่เป็นการที่จะรู้ลักษณะของจิตที่เคยเรียนหรือเคยได้ยินชื่อ ไม่ใช่เพียงขั้นนี้กว่า
ต้องเป็นกุศลจิต หรือว่าต้องเป็นอกุศลจิต แต่ว่าเป็นการรู้ลักษณะของกุศลจิตใน
ขณะที่กุศลจิตกำลังเกิดขึ้นปรากฏ หรือว่าเป็นการรู้ลักษณะของอกุศลจิตในขณะ
ที่อกุศลจิตกำลังปรากฏ กำลังมี กำลังเกิดขึ้น จึงเป็นการรู้ลักษณะ ไม่ใช่เพียงแค่รู้ชื่อ

๙๕๔

ในคราวก่อน ได้กล่าวถึงอรรถของจิตซึ่งเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ ทางตา เห็นสิ่งที่ปรากฏก็รู้ว่า เป็นเพชรเทียม หรือเพชรแท้ เป็นหยก เป็นหิน มีค่าประการใด เพราะว่าลักษณะนั้น ๆ ปรากฏ และจิตรู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ที่ปรากฏ ถ้าจิตไม่รู้อาจจะไม่มีการรู้ ว่า สิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร

สำหรับทางหูก็ได้กล่าวถึงแล้วว่า เสียงที่ปรากฏก็มีลักษณะต่าง ๆ กัน เสียงลมพัด เสียงน้ำตก เสียงสัตว์ร้อง เสียงคนร้องเสียงสัตว์ หรือสำเนียงที่เยาะเย้ย ถากถาง ดุถูก ดุหมิ่น ทั้งหมด ไม่ว่าเสียงนั้นจะมีลักษณะต่าง ๆ อย่างไร จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งในเสียงนั้น ๆ ที่ปรากฏ เพียงรู้แจ้ง คือ เหมือนกระจกเงาที่ใสสะอาด และเสียงลักษณะต่าง ๆ ก็ปรากฏให้จิตรู้แจ้งในเสียงนั้น ๆ แต่ไม่ใช่สภาพที่จำ หรือ หมายรู้ลักษณะอาการ หรือว่าไม่ใช่สภาพที่กระทบอารมณ์

ลักษณะของจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ ไม่ว่าอารมณ์นั้นจะมีลักษณะต่าง ๆ อย่างไร จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ

เสียงลมพัดเหมือนกับเสียงน้ำตกไหม ทำไมรู้ว่าไม่เหมือนกัน ที่รู้ว่า ไม่เหมือนเพราะเสียงปรากฏมีลักษณะอาการต่าง ๆ จิตก็รู้ในลักษณะต่าง ๆ ของเสียงต่าง ๆ ที่ปรากฏ เพราะจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์

ทางจมูกก็มีกลิ่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นกลิ่นอะไรก็ตาม ขณะใดที่ปรากฏเป็นกลิ่น แปลก ๆ ถ้าสติเกิดขึ้นในขณะนั้นจะรู้ในลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้แจ้งใน กลิ่นลักษณะแปลก ๆ ที่กำลังปรากฏ เป็นสติปัฏฐาน เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะรู้ว่าในขณะนั้นจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งในกลิ่นแปลก ๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

เคยได้กลิ่นแปลก ๆ บ้างไหม กลิ่นมีลักษณะหลายอย่าง กลิ่นปลาเค็มก็ อย่างหนึ่ง กลิ่นตุ ๆ กลิ่นดี ๆ และก็มีกการพยายามที่จะบัญญัติคำให้รู้ลักษณะของ กลิ่นต่าง ๆ ซึ่งไม่ว่ากลิ่นนั้นจะมีลักษณะต่าง ๆ อย่างไร จิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งใน ลักษณะต่าง ๆ ของกลิ่นต่าง ๆ นั้น

เพราะฉะนั้น เวลาที่ได้กลืนแปลก ๆ และรู้ว่าขณะนั้นจิตเป็นสภาพที่รู้แจ้งใน
กลิ่นต่าง ๆ ขณะนั้นสติระลึกถึงลักษณะของจิตที่กำลังรู้กลิ่นนั้นได้ทันที เป็น
จิตตามปัสสนาสติปัฏฐาน

ต่อไปนี้อาจจะไม่เคยสังเกตว่ามีกลิ่นแปลก ๆ แต่กลิ่นนี้ไม่เหมือนกัน
ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นแฉะ ก็มีแฉะต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นแฉะชนิดเดียวกัน กลิ่นใหม่ สารพัดกลิ่น
ที่จะมี ซึ่งขณะใดที่ได้กลิ่น ขณะนั้นสติปัฏฐานเกิดได้

สำหรับทางลิ้นก็เช่นเดียวกัน มีรสอาหารต่าง ๆ รสผลไม้ต่าง ๆ รสชา รสกาแฟ
ซึ่งรับประทานกันเป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าขณะใดแปลก ขณะนั้นสติอาจจะ
เกิดขึ้นทันทีที่รู้ว่า จิตกำลังรู้แจ้งในลักษณะต่าง ๆ ของรสต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ บางคน
ซังกาแฟเผโลใส่เกลือแทนน้ำตาล รสแปลกใหม่ ทันทีที่ลิ้มรสแปลกจากปกติ
ขณะนั้นจิตเป็นสภาพที่รู้รสลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏ ไม่พ้นจากลักษณะของจิตเลย
ซึ่งเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น สติก็คงจะเกิดขึ้นได้บ้างในขณะ
ที่กำลังลิ้มรส

ทางกายก็มีการกระทบสัมผัสสิ่งต่าง ๆ เช่น เย็นลม เย็นน้ำ เย็นอากาศ หรือ
ว่ากระทบสัมผัสผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ซึ่งท่านผู้ฟังท่านหนึ่งเคยเล่าว่า ท่านยืนอยู่ที่ถนน
และรู้สึกแฉะ และก็เกิดคิดต่อไปว่า แฉะนั้นเป็นถนน ซึ่งขณะนั้นแฉะเท่านั้นที่กำลัง
ปรากฏ แต่เห็นความคิดใหม่ว่า เพราะคุ้นเคยกับการที่คิดว่าเรายืนอยู่ที่ถนน
เพราะฉะนั้น เวลาที่ลักษณะของแฉะเท่านั้นปรากฏชั่วครู่หนึ่ง ก็เกิดคิดต่อไปว่า
แฉะนั้นเป็นถนน และยังคิดต่อไปอีกว่า แฉะนั้นเป็นรองเท้า และยังคิดต่อไปอีกว่า
แฉะนั้นเป็นถุงเท้า เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความคิดเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และ
เกิดขึ้น เมื่อยังคงยึดถือสิ่งที่แฉะนั้นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ไม่ลืม ซึ่งความจริงแล้ว
ในขณะนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ้ารู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้นก่อนที่จะคิดคำว่า ถนนแฉะ
หรือว่ารองเท้าแฉะ หรือว่าถุงเท้าแฉะ ในขณะนั้น ลักษณะแฉะนั้นเป็นปรมัตถธรรม

เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ถนน ไม่ใช่ธงเท้า ไม่ใช่รองเท้า เป็นแต่เพียงสภาพแข็ง และจิตเป็นนามธรรมที่กำลังรู้ลักษณะที่แข็ง ไม่ใช่เรารู้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ถ้าปัญญายังไม่ได้อบรมจนกระทั่งสามารถรู้ชัดจริง ๆ ว่า แข็งไม่ใช่ถนน ไม่ใช่รองเท้า ไม่ใช่ธงเท้า ก็สามารถเห็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนที่เกิดขึ้นและดับไป และก็มีสภาพที่คิดนึกเป็นเรื่องราวของถนน ของรองเท้า ของธงเท้า และกีดดับไปแต่ละขณะ ซึ่งขณะที่คิดก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ปรมัตถธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจทุกขณะ

ในขณะนี้ปรมัตถธรรมทางตา เป็นปรมัตถธรรมทางหู เป็นปรมัตถธรรมทางจมูก เป็นปรมัตถธรรมทางลิ้น เป็นปรมัตถธรรมทางกาย เป็นปรมัตถธรรมทางใจ ทั้งหมดไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เพราะอะไรจึงเป็นเรา

ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมทั้งหมดเป็นเพียงปรมัตถธรรมแต่ละลักษณะ เป็นรูปธรรมบ้าง เป็นนามธรรมบ้าง แต่ทำไมจึงเป็นเรา ทำไมจึงยึดถือว่าเป็นเรา ก็เพราะสติไม่ได้เกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏแต่ละลักษณะ ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการคิดถึงปรมัตถธรรม หรือสิ่งที่ปรากฏ ก็มีสัญญาความจำในรูปร่างสัณฐาน และยังมีความรู้สึกพอใจ ไม่พอใจ มีความจดจำว่า เป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ความที่เคยยึดถือพอใจ ผูกพันในวัตถุที่ปรากฏเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ เป็นบุคคลต่าง ๆ ทำให้ปิดกั้นไม่ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า แท้ที่จริงแล้ว ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เลย เป็นแต่เพียงปรมัตถธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ้ามีความผูกพันในเรื่องราว ในบุคคล ในวัตถุต่าง ๆ น้อยลง ขณะนั้นจะมีการศึกษาถึงลักษณะที่เป็นปรมัตถธรรมได้เพิ่มขึ้น หรือว่าโดยนัยกลับกัน คือ ขณะใดที่ปัญญาถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏโดยความเป็นปรมัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์

ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากขึ้น ความผูกพันในเรื่องราวของปรมัตถธรรม นั้น ๆ ก็ตื้นน้อยลง

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ เริ่มสังเกตรู้ลักษณะของปรมัตถธรรม โดยไม่ใช่ชื่อ เพราะถึงแม้ข้อความในอรรถกถาจะมีว่า *ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์* ก็ไม่ใช่เพียงให้เข้าใจเฉย ๆ ว่า จิตเป็นสภาพธรรมที่คิด อธิบายว่า *รู้แจ้งอารมณ์* แต่ต้องในขณะที่ไม่ว่าอารมณ์ลักษณะต่าง ๆ ปรากฏขณะใด สติก็สามารถที่จะระลึกในลักษณะของนามธรรมที่รู้แจ้งในลักษณะของอารมณ์นั้น จนกว่าปัญญาจะพิจารณา และสามารถประจักษ์แจ้งในลักษณะของจิตที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้แจ้งในอารมณ์ได้

ถ. กระผมเดินทางมาจากสิงคโปร์ เวลานี้อายุได้ ๗๒ ปี ได้เข้าไปศึกษาในสำนักของอาจารย์ถึง ๓ แห่ง ไม่ต้องบอกสถานที่ รู้สึกว่า วิธีการดำเนินปฏิบัติวิปัสสนาเหมือนวิธีการหุงข้าว ทั้ง ๓ สำนักนั้น บางสำนักเหมือนหุงข้าวด้วยฟืน บางสำนักเหมือนหุงข้าวด้วยถ่าน บางสำนักเหมือนหุงข้าวด้วยเตาแก๊ส ทั้ง ๓ อย่าง กระผมเองได้ฝึกโดยอาศัยตำราไปฝึก กระผมกระทำมาร่วม ๑๐ เดือนรู้สึกว่ ใช้ไม่ได้ หุงข้าวไม่สุก จุดใหญ่ของผมที่มาจากจังหวัดสิงห์ ตั้งใจครั้งแรกจะมาราบเท้าและพบอาจารย์ เพราะฟังทางวิทยุเข้าใจได้เป็นอย่างดี แต่ยังไม่ปลื้มใจเท่ากับที่มาเห็นรูปเมื่อเห็นรูปแล้วปลื้มใจ น้ำตาแทบไหล อาจารย์มีเมตตากรุณาสูง ทำให้ต้องไปพยายามทำโน่นทำนี่แก่คนอื่น ถ้าอยู่เปล่า ๆ จะสบายกว่า กระผมคิดอย่างนั้น ไม่ขอพูดอะไรในที่นี้ อยากจะขอเวลาอาจารย์สัก ๒ นาที ก่อนอาจารย์จะกลับบ้าน จะกราบเรียนถามวิธีปฏิบัติวิปัสสนาได้ไหม

สุ. ได้ เพราะบางครั้งการสนทนาธรรมเป็นการส่วนตัวเป็นประโยชน์มาก เนื่องจากบางทีการบรรยายสำหรับผู้ฟังโดยทั่ว ๆ ไป ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์เฉพาะแต่ละบุคคลจริง ๆ ซึ่งแต่ละบุคคลอาจจะมีปัญหา มีข้อสงสัยต่าง ๆ กันไป โดยเฉพาะท่านที่มาไกลและเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น การสนทนาเรื่องการเจริญสติปัฏฐานจะมีประโยชน์มาก

สำหรับความหมายที่ว่า ที่ชื่อว่า จิต เพราะอรรถว่า คิด อธิบายว่า รู้แจ้ง อารมณ์ ก็คงจะเข้าใจแล้วว่า รู้ลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏลักษณะต่าง ๆ อาการต่าง ๆ ไม่ใช่รู้แจ้งอย่างปัญญา หรือว่าไม่ใช่รู้อย่างสัญญาที่จำหรือหมายรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

ประการต่อไป

อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ศัพท์ว่า จิตต์ นี้ ทัวไปแก้จิตทุกดวง ฉะนั้น ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถิ

ต้องเป็นการศึกษาที่ละเอียดขึ้นจึงจะเข้าใจความหมายของคำว่า ชวนวิถิ แต่ให้ทราบว่ ลักษณะของจิตเป็นสภาพที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีใครสามารถที่จะเก็บไว้ ยื้อแย่งไว้ไม่ให้ดับ ขณะนี้จิตก็กำลังเกิดขึ้นและดับไป อย่างรวดเร็ว

และจะได้รู้ลักษณะประการต่อไปของจิตที่เกิดดับ เกิดดับ สืบต่อกันอย่างรวดเร็วนี้ว่า ทุกอย่างที่เกิดขึ้นไม่ได้สูญหายไปไหน สะสมสืบทอดอยู่ในจิตแต่ละขณะที่เกิดดับติดต่อกัน

เมื่อจิตเกิดขึ้นมีปัจจัย เช่น อารมณ์ เป็นอารมณ์ปัจจัยให้จิตเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา มีอารมณ์ปัจจัย คือ เสียง ให้จิตได้ยินเสียงที่ปรากฏทางหู เป็นต้น แต่ว่าปกติไม่มีการสังเกตรู้ลักษณะของจิตที่เห็น หรือลักษณะของจิตที่ได้ยิน มีใครสังเกตบ่อย ๆ เอง ๆ หรือเปล่า ในขณะที่กำลังเห็นว่า เป็นสภาพรู้สิ่งที่ปรากฏต่าง ๆ แต่มักจะรู้เวลาที่จิตเป็นกุศลหรืออกุศล ขณะนั้นพอจะบอกได้ใช่ไหมว่า จิตเศร้าหมอง ชวนมัวเป็นอกุศล หรือว่าจิตผ่องใสเป็นกุศล ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ เป็นจิตที่ประกอบด้วยเมตตา มีการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น มีความรู้สึกเป็นมิตรไมตรีกับคนอื่น ซึ่งในขณะที่นั้นให้ทราบว่ จิตแต่ละขณะที่เกิดดับอย่างรวดเร็วสังสมสันดานของตน คือ ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล แต่ละขณะที่เกิดขึ้นไม่สูญหายไปไหน แต่ว่าสะสมอยู่ในจิตดวงต่อ ๆ ไป เพราะเมื่อจิตเกิดขึ้นดวงหนึ่งดับไปอย่างรวดเร็วแล้ว เป็น

ปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นสืบต่อทันที เพราะฉะนั้น ในจิตดวงต่อไปซึ่งเกิดเพราะจิตดวงก่อนเป็นปัจจัย จึงมีสภาพธรรมซึ่งจิตดวงก่อนมี สะสมสืบต่ออยู่ในจิตดวงต่อไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านจะสังเกตได้ว่า แต่ละบุคคลมีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน มีอุปนิสัยต่าง ๆ กันตามการสะสมของจิตแต่ละขณะซึ่งเกิดดับสืบต่อกัน บางท่านก็เป็นผู้ที่โง่เขลาโง่เขลา ซึ่งก็หมายความว่า จิตที่เป็นบุญเป็นกุศลได้เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และก็สืบต่อสะสมเป็นปัจจัยให้เกิดจิตที่เป็นบุญเป็นกุศลต่อไป ข้างหน้า หรือว่าอกุศลก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นโลภะ โทสะ โมหะซึ่งมีอยู่ในจิต เมื่อเกิดขึ้น จิตดวงนั้นดับไปแล้วเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นสะสมสืบต่อกันของตนเอง คือ สิ่งที่มีอยู่สืบต่อจากจิตดวงก่อนที่ดับไป เพราะฉะนั้น ก็ทราบ ๒ ปัจจัย คือ อารัมมณปัจจัย และอนันตรปัจจัย

ถ. นามธรรมมีอะไรบ้าง

ส. นามธรรมที่เกิดขึ้นที่เป็นสังขารธรรม มี ๒ ประเภท คือ จิตปรมัตถ์ และเจตสิกปรมัตถ์

ถ. ถ้าไม่เป็นสังขารธรรม เป็นวิสังขารธรรม เป็นนิพพาน ใช่ไหม และอนันตรปัจจัยเป็นนามธรรม เป็นเจตสิกหรือ

ส. จิตและเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เป็นกำลัง เป็นพลัง เป็นปัจจัย เมื่อดับไปแล้วทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น จิตนั่นเองเป็นอนันตรปัจจัยสำหรับจิตดวงต่อไป จิต เจตสิกนั่นเองเป็นอนันตรปัจจัย

ถ้าไม่มีการสะสมสืบต่อกันของจิตแต่ละขณะ จะไม่มีการปรากฏเป็นบุคคล แต่ละอุปนิสัย แต่ละอัธยาศัย เพราะฉะนั้น ทุกท่านเวลาที่เจริญจิตตานุปัสสนา-สติปัฏฐานจะรู้สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าลักษณะนั้นจะเป็นโลภะ หรือว่าจะเป็นโทสะ ก็เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยที่ได้สะสมมาที่จะเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. หมายความว่า เมื่อตาเห็น เกิดความโลภ ความโลภนั้นดับไปแล้ว มีกำลังที่จะให้ทำอีก เป็นอย่างนี้ ใช่มั้ย

ส. โลภะที่เกิดขึ้นกับจิตในขณะนี้ ดับไปพร้อมจิต ไม่ใช่สูญหายหมดสิ้นไป แต่สืบทอดอยู่ในจิตดวงต่อไป เพราะจิตทุกดวงเป็นอนันตรปัจจัย เมื่อดับแล้วทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นเพราะจิตดวงก่อนเป็นปัจจัย จึงมีทุกสิ่งทุกอย่างที่สะสมสืบทอดจากจิตดวงก่อน ไม่ได้สูญหายไปไหน

ถ. มีทั้งกุศลและอกุศล

ส. ทุกอย่าง เพราะฉะนั้น นี่คือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวลาที่ระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตซึ่งพอใจ ยินดี ปรารถนา ตัองการ ในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่ถูกต้อง ที่เกิดขึ้นปรากฏเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่รังเกียจ อยากจะไม่มีโลภะ อยากจะให้สงบ ถ้าต้องการที่จะให้สงบ ในขณะนั้นไม่รู้ลักษณะของโลภะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะสะสม มีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้น

ถ. จุติจิตของพระอรหันต์ กับบุคคลธรรมดา ต่างกันตรงไหน

ส. ต่างกันที่จิตของปุถุชนมีปัจจัยที่จะทำให้จิตเจตสิกต่อไปเกิดขึ้นทันที แต่สำหรับพระอรหันต์ จิตนั้นไม่มีปัจจัยใด ๆ ที่จะทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นเลย

๙๕๕

ถ. คำว่า ปัจจัย แทนสภาพธรรม ไข่มุม

สุ. ปรมัตถธรรมทั้งหมดมี ๔ คือ จิตปรมัตถ์ ๑ เจตสิกปรมัตถ์ ๑ รูปปรมัตถ์ ๑ นิพพานปรมัตถ์ ๑

สำหรับปรมัตถธรรม ๔ ที่เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยปรุงแต่งมี ๓ คือ จิตปรมัตถ์ เจตสิกปรมัตถ์ และรูปปรมัตถ์

เพราะฉะนั้น เวลาพูดถึงปัจจัย ก็ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติ คือ สภาพธรรมทั้งหมดที่เป็นปรมัตถธรรมเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน แล้วแต่ว่าจะเป็นปัจจัยโดยอดีตคือดับไปแล้ว จึงได้เป็นปัจจัยให้สภาพของจิตเจตสิกข้างหน้าเกิดขึ้น หรือว่าเป็นปัจจัยโดยปัจจุบัน คือ เป็นปัจจัยโดยการเกิดขึ้นพร้อมกันทันที

นิพพาน ไม่มีการเกิดขึ้น แต่นิพพานเป็นอาร์มมณปัจจัยของโลกุตตรจิต โลกุตตรจิตเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน เพราะฉะนั้น ที่โลกุตตรจิตเป็น โลกุตตรจิตเพราะมีนิพพานเป็นอาร์มมณ โลกุตตรจิตจะปราศจากการรู้แจ้งนิพพานไม่ได้ นิพพานเป็นปรมัตถธรรม เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่จิต เจตสิก รูป เป็นสภาพธรรมซึ่งไม่มีการเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จึงดับความยินดีหรือความต้องการ

สภาพธรรมใดก็ตามซึ่งเกิดขึ้นขอให้สังเกตพิจารณาดูว่า เป็นที่ตั้งของความยินดี ความต้องการทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา เสียงที่ปรากฏทางหู กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก รสที่ปรากฏทางลิ้น สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย หรือเรื่องราวที่คิดนึก ก็คิดนึกด้วยความยินดีพอใจ

เพราะฉะนั้น ปัจจัยก็ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติธรรม เวลาที่มีการคิดนึก การคิดนึกถึงคำเป็นโวหารต่าง ๆ นั้น ก็เป็นอาร์มมณของจิตที่คิด เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะไม่ใช่ปรมัตถธรรม แต่ก็ยังเป็นอาร์มมณปัจจัยของจิตที่คิด

ถ. พอจะเข้าใจหมายความว่า เมื่อมีจิตเกิดขึ้นแล้วเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไป อย่างท่านจูฬปัณฑกควักผ้าเช็ดหน้า ตอนนั้นท่านเกิดอกุศล ท่านพิจารณาว่า

ร่างกายเราไม่สะอาด เมื่อเช็ดหน้าก็เปื้อนเปื้อน จิตนั้นดับไป ทอดเวลายาวนาน แล้วมาเกิดที่หลัง อย่างนี้เป็นปัจจัยสะสมอยู่หรือเปล่า

ส. สิ่งที่จะสะสมจะมาก่อพร้อมกันทันทีได้อย่างไร เพราะมีทั้งโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง กุศลบ้าง มัจฉริยะบ้าง อิสสาบ้าง

ถ. มีกำลังเมื่อไรก็ไหลมา

ส. แล้วแต่ปัจจัยอีกเหมือนกัน ให้ทราบว่า ที่จิตแต่ละขณะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริงก็ไม่ละการยึดถือว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล เช่น ในขณะที่คิดนึกนี้ บางคนไม่อยากจะคิดนึกเลย อยากให้สติระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรมเท่านั้น ดูเหมือนว่าจุดประสงค์เพียงเพื่อที่จะหยุดคิด หรือไม่ให้คิด ไม่ชอบที่จะให้เกิดคิดขึ้นเพราะคิดว่า เวลาที่คิดแล้วก็ไม่สงบ เป็นห่วงกังวล วิตกต่าง ๆ นานา แต่นั่นไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา เพราะการอบรมเจริญปัญญา ไม่สำคัญว่าจิตจะคิดหรือไม่คิด และแม้แต่ความคิดก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่ยับยั้งหรือว่าหยุดคิดไม่ได้ แต่ปัญญาจะต้องรู้แม้แต่ขณะที่คิดว่า เป็นสภาพที่กำลังรู้ค่า นึกถึงค่า เพราะมีสัญญา ความจำในสิ่งที่ทำให้นึกถึงค่าต่าง ๆ เกิดขึ้น ถ้าไม่เคยได้ยินเสียงนั้น คำนั่นเลย จะคิดนึกอย่างนั้นก็ได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังคิดก็รู้ว่า เป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้ารู้จริงจะห่วงกังวลไหมที่จะไม่ให้คิด แต่เพราะยังเป็นตัวตนอยู่ ก็ไม่อยากจะให้เกิดคิดขึ้น ซึ่งนั่นไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้ค่า แม้ความคิดก็ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และใครที่คิด

นี่คือการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ปกตินั้นเองคิด ให้ทราบด้วยว่า วันหนึ่ง ๆ โภภุมูลจิตเกิดมาน้อยสักแค่ไหน ถ้าขณะนั้นไม่เป็นไปในกุศลที่เป็นไปในทาน หรือศีล หรือความสงบ หรือสติปัฏฐาน ต้องเป็นอกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด ถ้าขณะที่คิด ไม่สบายใจ หงุดหงิด กังวล เดือดร้อน ไม่แช่มชื่น ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตนที่คิด แต่โทสมูลจิตคิด

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จึงต้องรู้ลักษณะของสภาพนามธรรมที่กำลังคิด รู้ในลักษณะที่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลและเห็นว่า สภาพนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่สะสมมาในจิตแต่ละขณะจนกระทั่งถึงพร้อมที่จะเกิดขึ้นเป็นอกุศลที่คิดอย่างนั้น และความคิดก็แสนที่จะวิจิตร ลองนึกดูว่า ท่านเคยคิดอะไรบ้าง ไร้สาระมากน้อยแค่ไหน เดียวนี้อาจจะรู้ว่าไร้สาระ แต่ในขณะที่ไม่รู้ช่างเป็นสาระที่สำคัญ แต่ให้ทราบว่าเป็นที่ความวิจิตรของจิตที่จะเกิดขึ้นอย่างนั้น ไม่มีใครบังคับบัญชา แต่นามขันธ์ปรุงแต่งเกิดขึ้นเป็นความคิดแต่ละขณะ ซึ่งนี่เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ถ้าไม่รู้ จะละการยึดถือสภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ได้อย่างไร ไม่มีหนทางเลยที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน โดยไม่รู้อะไรในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก

เพราะฉะนั้น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นเรื่องที่ละเอียด และเป็นเรื่องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า จิตมีลักษณะรู้แจ้งอารมณ์ จิตที่รู้แจ้งอารมณ์เมื่อเกิดขึ้นและดับไปแต่ละขณะก็สังสมสันดานของตนเอง ไม่ว่าจะปรากฏเกิดขึ้นเป็นโลภมูลจิต ก็มีการสะสมที่โลภะนั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นเป็นไปในรูป หรือในเสียง หรือในกลิ่น หรือในรส หรือในโณภูมิจิตที่กระทบสัมผัสกาย

เวลาที่โชนะเกิดขึ้น ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพธรรมที่สะสมอยู่ในจิต เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป ต้องรู้ตามความเป็นจริง

สำหรับลักษณะของจิตประการที่ ๒ ซึ่งข้อความในอัฐสาลินีมีว่า

อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ศัพท์ว่า จิตฺตํ นี้ ทวํแกจิตทุกดวง

สภาพรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะขณะนอนหลับ ขณะที่ตื่น ขณะที่เห็น ขณะที่คิดต่าง ๆ

ฉะนั้น ในคำว่า จิตฺตํ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งขวนวิถิ

ฟังดูเหมือนเป็นเรื่องยาก แต่ว่าเป็นเรื่องจริงในชีวิตประจำวัน ส่วนมากทุกท่านก็ได้ยินคำว่า กุศลจิตและอกุศลจิตอยู่เสมอ แต่ยังไม่คุ้นกับมหากิริยาจิต แต่ขอให้ทราบว่า จิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นประเภทต่าง ๆ ประการใดก็ตาม โดยกำเนิด คือ โดยชาติ หรือ ชา – ตี มี ๔ ประเภท คือ เป็นกุศลจิต ๑ เป็นอกุศลจิต ๑ เป็นวิบากจิต ๑ เป็นกิริยาจิต ๑

ส่วนใหญ่มักท่านผู้ฟังจะคุ้นเคยกับคำว่า กุศลจิตและอกุศลจิต แต่ยังไม่คุ้นกับคำว่า วิบากจิตกับกิริยาจิต

กุศลจิตเป็นสภาพของจิตที่ดี เป็นเหตุที่จะให้เกิดผล คือ กุศลวิบากในอนาคต เพราะฉะนั้น เมื่อมีกุศลซึ่งเป็นเหตุมี ก็จะต้องมีผลของกุศลนั้น คือ จิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นเพราะกุศลเป็นปัจจัย จิตและเจตสิกที่เป็นผลของกุศลนั้น เป็นวิบากจิต และวิบากเจตสิกนี้ข้อความในอรรถกถามีว่า

แม้ว่าเจตสิกก็เป็นวิบาก แต่เพราะเหตุว่า จิตเป็นประธาน เพราะฉะนั้น จึงใช้คำว่า วิบากจิต

หรือแม้จิตตชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะจิตในขณะนั้น รูปก็ไม่ได้เกิดเพราะจิตเท่านั้น แต่ว่าเกิดขึ้นเพราะจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกัน แต่ทรงใช้คำว่า จิตตชรูป ซึ่งหมายความว่ารวมถึงเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยว่า รูปนั้นเกิดขึ้นเพราะจิตและเจตสิกเป็นสมุฏฐาน ฉะนั้น เวลาที่เป็นวิบากจิตก็เหมือนกัน ต้องมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น เจตสิกที่เกิดร่วมกับวิบากจิตก็เป็นวิบากเจตสิก ซึ่งเป็นผลของกุศล ถ้าเป็นกุศลวิบาก

สำหรับอกุศลจิตก็เป็นเหตุ เป็นสภาพธรรมที่เป็นโทษ เป็นสภาพธรรมที่ให้ผลเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น เมื่อเหตุคืออกุศลมี ก็เป็นปัจจัยให้จิตซึ่งเป็นอกุศลวิบากและเจตสิกที่เป็นอกุศลวิบากเกิดขึ้นร่วมกันเป็นผลของอกุศล กุศลและอกุศลจึงเป็นเหตุ วิบากจิตและวิบากเจตสิกเป็นผล

นอกจากกุศล อกุศล และวิบากแล้ว มีจิตอีกประเภทหนึ่ง คือ กิริยาจิต ซึ่งไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดผล ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบากด้วย เพราะไม่ใช่จิตและเจตสิกที่เป็นผลของกุศลและอกุศล

เพราะฉะนั้น จิตทั้งหมด โดยชาติ คือ โดยการเกิดแล้ว จำแนกเป็น ๔ ชาติ หรือเป็น ๔ ประเภท คือ เป็นกุศล ๑ เป็นอกุศล ๑ เป็นวิบาก ๑ เป็นกิริยา ๑

เป็นชื่ออีกเหมือนกัน ใหม่ม ถ้าไม่รู้ว่ ะไหนเป็นกุศล ะไหนเป็นอกุศล ะไหนเป็นวิบาก ะไหนเป็นกิริยา

ขณะปฏิสนธิ ที่ทุกท่านมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ เพราะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นเป็นขณะแรกในภพนี้ในชาตินี้ ปฏิสนธิจิตเป็นกุศลจิตไม่ได้ เป็นอกุศลจิตไม่ได้ เพราะขณะนั้นไม่ได้กระทำความใด ๆ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตเกิดขึ้นเพราะกรรมหนึ่งเป็นปัจจัย กรรมที่ได้กระทำแล้วจะเป็นกรรมหนึ่งกรรมใดก็ได้แล้วแต่ ถ้าเป็นการเกิดในภูมิมนุษย์ซึ่งเป็นสุคติภูมิ ก็ต้องเป็นผลของกุศลกรรม ถ้าเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือสัตว์ในอบายภูมิ เช่น เกิดในนรก หรือว่าเป็นเปรต เป็นอสุรกาย ก็เป็นผลของอกุศลกรรม จิตที่ปฏิสนธิก็เป็นอกุศลวิบาก

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นผลของกุศลกรรมหนึ่งที่ได้กระทำแล้ว ขณะที่ปฏิสนธิจิตเป็นวิบาก มีกรรมเป็นปัจจัยทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับเจตสิก ขณะนั้นไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล ไม่ใช่กิริยา

เมื่อปฏิสนธิจิตดับลงไปแล้ว กรรมไม่ได้ทำให้เพียงปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น แต่เมื่อปฏิสนธิจิตดับไป กรรมนั้นยังเป็นปัจจัยทำให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นเป็นวิบากสืบต่อจากปฏิสนธิจิต กระทำวงศ์กิจ ไม่ได้กระทำปฏิสนธิกิจ

ปฏิสนธิจิต หมายความว่าจิตที่กระทำกิจสืบต่อจากภพก่อน ทันทีที่จุติจิตของชาติก่อนดับ กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิก็เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตซึ่งเป็นวิบากจิตเกิดต่อจากจุติจิตและดับไป ซึ่งกรรมนั้นก็ยังเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น แม้ว่าไม่ได้กระทำกิจปฏิสนธิคือสืบต่อจากชาติก่อน แต่ก็กระทำวงศ์กิจ รักษาดำรงภพชาติของการเป็นบุคคลนั้นสืบต่อไปจนกว่าจะถึงจุติ ซึ่งจะทำให้สิ้นสุดจากการเป็นบุคคลนี้ในชาตินี้

ถ. ไม่ใช่ตัวรักษาวัจค์

สุ. ปฏิสนธิจิตขณะเดียว ไม่ใช่หลายขณะ เวลาที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้วหมดเลย หรือว่าขณะนี้ก็ยังมียังมีจิตเกิดดับสืบต่ออยู่

กรรมไม่ได้ให้ผลเพียงทำให้ปฏิสนธิจิตและเจตสิกเกิด แต่เมื่อปฏิสนธิจิตและเจตสิกดับไปแล้ว กรรมนั้นกรรมเดียวกับที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด ทำให้จิตดวงต่อไปเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิต ดำรงภพชาติของความเป็นบุคคลตามที่ปฏิสนธิจิตเป็น เป็นเปรตก็เป็นเปรต เป็นสัตว์เดรัจฉานชนิดหนึ่งชนิดใดก็เป็นชนิดนั้น เป็นคนไหนก็เป็นคนนั้น

ถ. หมายความว่า ส่งผลให้เป็นคนนั้น และเป็นคนนั้นตลอดชาติไป

สุ. จะเปลี่ยนจากบุคคลนี้ให้เป็นคนอื่นได้ไหม

ถ. ไม่ได้

สุ. ทำไม

ถ. เพราะกรรมยังมีอยู่

สุ. แน่نون ไม่ใช่เพราะเราหวัง สมมติว่า เราทำบุญวันนี้ก็เป็นเทวดาวันนี้ ไซ้ไหม ไม่ได้ ยังไม่ได้ให้ผล

ถ. ที่ผมอ่านเจอในพระไตรปิฎก บางคนเร็วเหลือเกิน ชั่วโมงเดียว ทำกาลกิริยาในขณะนั้น ก็ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น ชั้นนี้ ไม่รู้จักทุกขเลย เป็นกัป ๆ เนื่อนานเหลือเกิน

สุ. ต้องจุติก่อน ถ้ายังไม่จุติจิต จะไปเป็นเทวดาเดี๋ยวนี้ไม่ได้

ถ. หมายความว่า กรรมนี้ส่งผลจนกว่าจะหมดภพชาติในภุมินั้น ๆ

สุ. ก็แล้วแต่ ยังให้ผลไม่หมดก็ได้ ก็เกิดอีกเพราะกรรมนั้น ถ้าเป็นกรรมแรง กรรมที่มีกำลัง ยังให้ผลไม่หมด ก็ยังสามารถที่จะให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปได้อีก

ถ. การกระทำของเราเนี่ยกับสมัยพุทธกาล รู้สึกว่า ผู้ที่ถวายทานกับพระอริยบุคคลส่งผลไกลเหลือเกิน ไกลมาก แต่การกระทำของเราในปัจจุบันนี้ไม่รู้จะส่งผลเหมือนการกระทำต่อพระอริยบุคคลหรือเปล่า

ส. ไม่รู้ ก็เป็นเรื่องที่ไม่รู้ ส่วนท่านใดรู้ ก็เป็นเรื่องของท่านที่รู้ คนที่ไม่รู้ก็อยากจะได้โดยที่ไม่สามารถจะรู้ได้

ถ. คนที่เขาถวายดอกไม้เล็กน้อย หรือกระทำอัญชลีกรรมเพียงเล็กน้อย แต่ส่งผลนานเหลือเกิน

ส. แสดงให้เห็นว่า กุศลไม่ใช่มีเฉพาะท่านอย่างเดียว โดยมากท่านผู้ฟังคิดถึงกุศลว่า ได้แก่ ท่าน คือ การให้วัตถุที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ คิดว่านั่นเป็นบุญแล้ว เป็นกุศลแล้ว แต่ลืมกุศลอื่น ถ้าไม่มีเงินทอง หรือว่าบังเอิญขาดเงิน กุศลอื่นยังมีอีกมากที่จะกระทำได้ แต่ส่วนใหญ่ทุกคนลืมกุศลประการอื่น เพราะไม่ได้เข้าใจในอรรถของกุศล

กุศล หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ไม่เป็นโทษ ไม่ใช่สภาพธรรมที่เป็นโลกะ ความหวัง ความต้องการ ความพอใจ ความยึดมั่น ไม่ใช่โทษะ ซึ่งเป็นความหยาบกระด้าง ความขุ่นเคือง ไม่ใช่โมหะ คือ การไม่รู้ลักษณะของกุศลและอกุศล

ใครก็ตามที่ไม่รู้ลักษณะของกุศลและอกุศล ย่อมเจริญกุศลไม่ได้ เพราะไม่รู้วาระไหนเป็นกุศล ขณะไหนเป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่รู้อรรถ คือ ลักษณะสภาพของกุศลธรรม จะเข้าใจเพียงว่าท่านสามารถจะทำกุศลได้เฉพาะเวลาที่ท่านมีเงินทองทรัพย์สินเท่านั้น แต่ลืมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ถึงแม้ไม่มีเงิน แต่มีวัตถุ มีสิ่งของที่แจกจ่าย ที่จะสละ ที่จะช่วยเหลือบุคคลอื่นได้ ท่านช่วยได้ไหม ถ้าไม่ได้ ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล

และถ้ายังไม่เห็นว่า การกระทำอย่างใดควรเป็นกุศล เป็นสภาพธรรมที่ไม่มีโทษ ท่านก็จะคิดเศร้าหมองใจว่า ท่านขาดเงิน ท่านทำบุญต่อไปอีกไม่ได้แล้ว ซึ่งความจริงไม่ต้องมีเงิน กุศลอื่นก็มีหลายประการที่จะทำได้ แม้แต่ความรู้สึกเป็นมิตรไมตรีกับบุคคลอื่น มีความรู้สึกเสมอกันกับบุคคลอื่น มีคำพูดที่อ่อนหวานด้วยใจจริง ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แจกจ่าย ขณะนั้นทั้งหมดเป็นสภาพธรรมที่ไม่มีโทษ

ตรงกันข้าม ถ้ายังมีมานะสำคัญตนว่า สูงกว่าบุคคลอื่น หรือว่ายังมีเขา ยังมีเรา ในขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล ในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เป็นโทษหรือไม่เป็น

โทษที่คิดอย่างนั้น ที่เข้าใจว่าจะต้องมีความสำคัญตน จะต้องมีการแบ่งแยกเป็นเขา เป็นเรา จะต้องไม่ช่วยเหลือ จะต้องไม่เอื้อเฟื้อเจือจาน จิตที่คิดอย่างนั้น เข้าใจอย่าง นั้น เป็นโทษหรือไม่เป็นโทษ

เพราะฉะนั้น กุศล คือ สภาพธรรมที่ไม่เป็นโทษ ถึงแม้จะไม่มีเงิน ไม่มีวัตถุ ไม่มีสิ่งของที่จะให้แก่บุคคลอื่น แต่ยังสามารถที่จะมีสภาพของกุศลธรรมที่ไม่เป็นโทษ ทางกาย คือ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทางวาจา ไม่ดูถูก ดูหมิ่น ทางใจ ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดร้ายกับผู้อื่นได้ ในขณะนั้น เป็นกุศล

๙๕๖

เพราะฉะนั้น เพราะไม่เข้าใจในลักษณะของกุศล บางท่านก็คิดว่า ท่านจะทำกุศลอย่างเดียว คือ ทาน แต่ว่าท่านไม่สามารถจะสละวัตถุ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่เจือจานบุคคลอื่นได้ มีไหมอย่างนั้น ถ้ามีเงินก็ให้ได้ แต่ว่าสิ่งที่ท่านมีพอที่จะเอื้อเพื่อเจือจานสงเคราะห์บุคคลที่ควรจะสงเคราะห์ในขณะนั้น ท่านให้ไม่ได้ เพราะมีความสำคัญตน หรือว่าเพราะมีความห่วงแหนในวัตถุนั้น มีไหมอย่างนี้ มี

แต่ถ้าเข้าใจลักษณะของกุศลจริง ๆ จะเจริญกุศลทุกประการ แม้ว่าไม่มีทรัพย์สินเงินทองที่จะให้ ก็ยังมีสิ่งอื่นซึ่งพอจะสละให้ได้ ซึ่งขณะนั้นเป็นกุศล และถ้าสมมติว่า ถ้าท่านสละให้ไม่ได้จริง ๆ เพราะว่าท่านเป็นคนที่มีห่วงของ มีไหม คนที่ห่วงของ มี แต่ท่านก็อยากจะหมดกิเลสเป็นพระโสดาบัน หรือว่าท่านก็ยังอยากให้จิตสงบ จะเป็นไปได้ไหม

ถ้าบอกท่านที่ห่วงของว่า ถ้าสามารถให้ของของท่านได้ ไม่ห่วง ท่านจะถึงนิพพานได้ ลองดูว่า บุคคลนั้นจะให้หรือไม่ได้

แต่ละบุคคลมีการสะสมมาแต่ละอย่าง เพราะฉะนั้น ก็พิจารณาจิตของท่านเองว่า ท่านเป็นผู้ที่ยังห่วงสิ่งที่เป็นของของท่านอย่างมาก จนกระทั่งถ้าท่านสละให้ได้ ท่านจะถึงนิพพาน ท่านก็ยังไม่ยอมสละ หรือว่าท่านกลัวพอที่จะสละสิ่งนั้นทีละเล็กละน้อย ๆ จนเป็นปัจจัยที่สามารถจะสละการยึดถือในนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งยึดถือว่าเป็นตัวตน และรู้แจ้งนิพพานได้

เพราะฉะนั้น บางท่านที่ยังไม่เข้าใจหนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม และเข้าใจว่า ท่านอยากจะหมดกิเลส แต่เวลาที่กิเลสเกิดขึ้น ท่านกลับพอใจที่จะให้กิเลส นั้นยังคงมีอยู่ เช่น ความห่วงวัตถุสิ่งของ ไม่สามารถที่จะสละให้บุคคลอื่นได้ ซึ่งนั่นหมายความว่า ยังไม่ต้องการที่จะดับกิเลสจริง ๆ ฤๅไหม เพราะแม้แต่วัตถุสิ่งของก็ยัง ไม่สามารถที่จะเจือจานให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นได้ หรือเวลาที่มีมานะ สำคัญตน มีความริษยา ถ้าบอกว่า ละเสียขณะนั้น ควรที่จะพลอยยินดีด้วยกับบุคคลอื่น หรือ

ควรจะมีเมตตาในบุคคลซึ่งท่านเห็นว่าเป็นผู้ที่ชั่ว ถ้าท่านสามารถที่จะเมตตาได้ก็จะถึงนิพพาน จะยอมไหม บางคนไม่ยอม ยังต้องโกรธอยู่ พอใจ มีฉันทะในการที่จะต้องโกรธ ในการที่จะต้องดูหมิ่น ในการที่จะต้องถือตัว แม้จะแลกกับนิพพาน คือ ถ้าไม่มีอกุศลนั้น ๆ ในขณะนั้น ก็สามารถที่จะถึงนิพพานได้ ท่านที่สะสมมาที่จะเป็นอย่างนั้นอย่างแรงกล้า ก็ยังไม่สามารถที่จะกระทำได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ทันที ไม่ใช่ที่ท่านเป็นผู้ไม่มีสิ่งใดที่จะหวงแหน แต่ท่านยังมีสิ่งที่ท่านยังหวงแหนอยู่ บางอย่างก็สละให้ได้ แต่บางอย่างก็สละให้ได้ ซึ่งการที่จะสามารถสละให้ได้แม้แต่สิ่งที่ยังสละไม่ได้ ก็จะต้องค่อย ๆ เป็นไป ค่อย ๆ อบรมให้เกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการดับกิเลสจริง ๆ ต้องรู้ว่า จะต้องอบรมเจริญกุศลทุกประการ ไม่ใช่เฉพาะท่านอย่างเดียว แต่ยังหวังเก็บอกุศลอื่น ๆ ไว้และหวังรอว่า เมื่อไรจึงจะถึงนิพพาน

บางท่านอยากสงบ รู้ว่าวันหนึ่ง ๆ กระสับกระส่ายมาก กระวนกระวายมาก คิดถึงเรื่องนั้นก็โกรธ คิดถึงเรื่องนี้ก็ยุ่ง มีแต่เรื่องเดือดร้อนใจ รำคาญใจ เพราะไม่ได้พิจารณาจิตในขณะนั้น แต่พิจารณาบุคคลซึ่งท่านโกรธ เมื่อพิจารณาบุคคลอื่นในแง่ที่จะทำให้ท่านเกิดอกุศลขึ้น จิตก็ย่อมจะกระสับกระส่าย กระวนกระวาย เดือดร้อน เมื่อรู้ว่าการกำลังเดือดร้อนก็อยากจะสงบ แต่ไม่รู้หรือกว่า ถ้าไม่โกรธเสียในขณะนั้นก็สงบทันที ไม่ต้องไปท่งบ่นอะไรเลย

กำลังโกรธ เป็นอกุศล เป็นสภาพธรรมที่เป็นโทษ เพราะในขณะนั้นไม่สบายใจ เดือดร้อนใจ กังวลใจ เพราะฉะนั้น เพียงแต่เกิดเมตตาในขณะนั้นเท่านั้นก็สงบแล้ว ไม่ต้องไปท่งบ่นอะไร

ถ้าไปท่งบ่นเพราะอยากสงบ แต่ว่าเวลาที่เกิดโกรธขึ้นมา ไม่มีโยนิโสมนสิการที่จะพิจารณาโดยแยบคายว่า สมณะ หมายถึงความสงบจากโลภะ โทสะ โมหะ เพราะฉะนั้น ถ้าในขณะนั้นโทสะเกิด ไม่สงบ ถ้าขณะนั้นพิจารณาบุคคลอื่นในแง่ที่จะทำให้เกิดเมตตาบ้าง กรุณาบ้าง มุทิตาบ้าง อุเบกขาบ้าง สงบแล้ว สงบทันที เพราะในขณะที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ขณะนั้นปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ

เพราะฉะนั้น ก็สงบ เร็วไหม ไม่ต้องไปเสียเวลาท่องบ่น หรือคอย ทนที่ที่กุศลจิตเกิดขึ้นขณะนั้นสงบ

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน หมายความว่าถึงการระลึกถึงลักษณะ ไม่ปนกัน ทางตาอย่างหนึ่ง ทางหูอย่างหนึ่ง ทางจมูกอย่างหนึ่ง ไซ้ไหม

ส. ตามปกติในขณะนี้ ที่เกิดแล้วปรากฏ

ถ. ไม่ให้เป็นกลุ่มเป็นก้อนรวมกัน ระลึกแต่ละลักษณะ ไม่ให้ติดต่อกัน หรืออย่างไร

ส. ห้ามไม่ได้ แต่เวลาที่สติระลึก จะเริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ตาก็มีจริง มีสิ่งที่ปรากฏทางตาด้วย มีสภาพเห็น คือ รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้

ถ. อย่างเห็น ขณะหนึ่งแล้ว รู้เห็นอีกขณะหนึ่ง คนละขณะ อย่างเห็น พระพุทธรูป เห็น เพียงแค่เห็น รู้ว่าเป็นรูปร่างลักษณะ ก็เป็นอีกขณะหนึ่งแล้ว ไซ้ไหม

ส. เจ้าคะ

ถ. สามเณรอยู่สมุทราคร วัดธรรมามิรมย์ มาวัดปากน้ำ เลยหาโอกาส แวะมาฟัง เลื่อมใส ฟังรายการวิทยุมานานแล้ว ฟังแล้วเกิดสติปัญญาว่องไวขึ้น สามารถระลึกรู้ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลและอกุศลได้ เมื่อก่อนจิตหยาบ เดียวนี้ค่อยละเอียดขึ้น ระลึกรู้จิตที่เป็นกุศลและอกุศลมากขึ้น

ตอนที่คนจะตาย จิตเข้าสู่มรณาสันนินิธิ จะต้องมียารมณปรากฏอยู่ ๓ ทาง คือ กรรมอารมณ กรรมนิมิต และคตินิมิต ไซ้ไหม

ส. หนึ่งในสาม ไม่ใช่ทั้งสาม เจ้าคะ

ถ. พี่สาวของสามเณรเคยรักษาศีล เจริญภาวนา อายุไม่เท่าไร ตอนนี้อยู่อยู่ ชื่อ อุบลนาถ บวชชี ตอนที่เขาจะไม่สบายหนัก ๆ จะเกิดมีนิมิตดี ๆ เช่น เห็น พระพุทธรูป ไม่มีพระสงฆ์มาสดมภ์ก็ได้ยินเสียงสวดมนต์เอง เมื่อไม่สบายหนัก ๆ จะมีมาปรากฏ ทำให้จิตใจผ่องใส เห็นลานพระเจดีย์ พระธาตุบ้าง เพราะเขาเคยรักษาศีล เจริญภาวนามาบ่อย ๆ

ส. เฉพาะตอนที่จิตเท่านั้นที่เป็นมรณาสันนกาลและมรณาสันนวิถี ก่อนนั้นถ้ายังไม่ตายไม่ชื่อว่า มรณาสันนกาล หรือมรณาสันนวิถี เจ้าคะ

ถ. ที่ปรากฏนี้ ไม่ใช่หรือ

ส. ไม่ใช่มรณาสันนกาล ไม่ใช่มรณาสันนวิถี แต่ปรากฏเป็นอารมณ์

ถ. คนข้างวัดเขาเล่าให้ฟังว่า คนที่จับปูเป็นประจำ ตอนที่เขาไม่สบายหนัก ๆ เขาทำมือทำไม้เหมือนเขาจับปู

ส. ที่ท่านเล่าเรื่องมา เกี่ยวกับตอนที่ เป็นลักษณะของจิต อธิบายคำว่า จิต ประการที่ ๒ ที่ว่า

ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถี

กำลังอยู่ในข้อนี้ เจ้าคะ

ขอกล่าวถึงคราวก่อน มีท่านผู้ฟังจากต่างจังหวัดถามว่า การปฏิบัติวิปัสสนาทำอย่างไร

แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน คงจะไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดไปกราบทูลถามว่า การปฏิบัติวิปัสสนาทำอย่างไร แต่ว่าไปฟังธรรมเพื่อที่จะได้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เคยเข้าใจ ที่ไม่เคยฟัง และไม่เคยศึกษามาก่อน ให้เข้าใจยิ่งขึ้น

เรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่เรื่องการคิดจะทำโดยไม่เข้าใจอะไรเลย แต่การที่จะปฏิบัติธรรมได้ถูกต้อง หมายความว่า มีความรู้ มีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมก่อนและจึงจะรู้ว่า ขณะใดเป็นการปฏิบัติธรรม แต่ไม่ใช่โดยไม่เข้าใจอะไรเลยก็คิดว่า จะทำวิปัสสนา หรือว่าการทำวิปัสสนานั้นจะทำอย่างไร

ถ้าไม่มีความเข้าใจอะไรเลย ใครจะทำวิปัสสนาได้ จะทำอย่างไรที่จะทำให้เป็นวิปัสสนา ที่จะทำให้เกิดความรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม

เพราะฉะนั้น จะต้องเริ่มต้นจากการฟัง จนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่จะได้ระลึก รู้ ศึกษา และน้อมพิจารณาจนกว่าจะเข้าใจชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติตามความเป็นจริง

ขณะที่สติระลึกรู้ ศึกษา และน้อมพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นมีความเข้าใจถูกต้องว่า การที่ปัญญาจะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมได้ ก็เพราะระลึกได้ จึงศึกษาพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่จะต้องมีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อน จึงจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและจะทำวิปัสสนา ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย

บางท่านเวลาที่ฟังเรื่องลักษณะต่าง ๆ ของจิตตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ท่านก็คิดว่า ท่านกำลังฟังปริยัติธรรม แยกกันว่าปริยัติเป็นส่วนหนึ่ง และปฏิบัติเป็นอีกส่วนหนึ่ง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ที่เข้าใจว่าเป็นปริยัติ คือ กำลังฟังเรื่องลักษณะประการต่าง ๆ ไม่ใช่หมายความว่า ไม่ให้รู้ลักษณะของจิตที่กำลังเห็นในขณะที่กำลังฟัง หรือว่าลักษณะของจิตที่กำลังได้ยินในขณะที่กำลังฟัง ลักษณะของจิตที่คิดนึกในขณะที่กำลังฟัง

แต่ในขณะที่กำลังฟังเดี๋ยวนี้ มีทั้งจิตเห็น ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังได้ยิน ก็เป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นรู้เสียง และก็มีสภาพธรรมที่กำลังคิดนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ตามเสียงต่าง ๆ ที่ได้ยิน เพราะฉะนั้น ก็เป็นสภาพธรรมทั้งหมดเป็นปริยัติธรรม และเป็นปฏิบัติธรรมด้วย ถ้าขณะที่กำลังฟัง สติเกิดระลึกพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ปริยัติกับปฏิบัติ ไม่ได้แยกกัน

ไม่ใช่ว่า เวลาที่กำลังศึกษาธรรมเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก และจะไปทำวิปัสสนาไม่ใช่อย่างนั้น แต่ในขณะที่กำลังฟังเข้าใจ สติอาจจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังฟังที่กำลังปรากฏ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ขณะใด ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นธรรมซึ่งเป็นมรรคมงคล ๘ เกิดขึ้น ปฏิบัติกิจของธรรมนั้น ๆ

เช่น สติ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งของมรรคมงคล ๘ เกิดขึ้น ระลึกได้ที่จะพิจารณาในขณะที่กำลังเห็น ในขณะที่กำลังฟัง ในขณะนี้เอง แล้วแต่ว่าสติจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตที่เห็นแจ้งในลักษณะอาการต่าง ๆ ของอารมณ์ที่ปรากฏ

ทางตา หรือว่าเกิดได้ยินเสียงหนึ่งเสียงใดขึ้น สติก็อาจจะเกิดขึ้น เพราะในขณะนั้นรู้ว่า สติเป็นสภาพที่รู้แจ้งในลักษณะของเสียงต่าง ๆ ที่ปรากฏทางหู

ขณะนี้เมื่อเสียงปรากฏแน่นอน มีเสียงต่าง ๆ พอที่จะรู้ว่า เป็นเสียงพัดลมก็มี เสียงเด็กวิ่งเล่นก็มี นั่นเป็นเสียงต่าง ๆ เป็นลักษณะอาการต่าง ๆ ที่จิตรู้แจ้งใน ลักษณะอาการต่าง ๆ ของเสียงต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจในอรรถ ในลักษณะของจิต ซึ่งเป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ต่าง ๆ เวลาที่อารมณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น สติก็สามารถที่จะมีปัจจัยเกิดขึ้นระลึกได้ทันทีว่า ขณะนั้นเป็นจิตที่กำลังรู้แจ้งใน ลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ต่าง ๆ ในขณะที่กำลังฟังในขณะนี้

เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะคิดว่า ปริยัติและปฏิบัติ แยกกัน

มีท่านผู้หนึ่งเล่าว่า มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งบอกให้ท่านไปเรียนพระอภิธรรม เวลาที่ ฟังเรื่องของจิต ซึ่งความจริงแล้วในขณะที่กำลังพูดถึงเรื่องลักษณะต่าง ๆ ของจิต นี่คือ อภิธรรม กำลังฟังเรื่องของจิตที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอยู่ และฟังเพื่อให้ พิจารณา เพื่อให้เข้าใจให้ชัดเจน จนกระทั่งสติสามารถที่จะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของ จิต เพราะว่าจิตมีลักษณะอาการต่าง ๆ พอที่จะรู้ได้ว่า จิตมีลักษณะอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะเป็นปัจจัยให้สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของจิตประการต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ที่กำลังฟัง ไม่ใช่ว่าได้เรียนพระอภิธรรม กำลังเรียนอยู่ และเรียนอย่าง ละเลียดด้วย เพื่อให้เข้าใจชัดในลักษณะของจิตปรมาัตถ์เป็นเบื้องต้น เพื่อที่จะให้ ปัญญาเกิดขึ้นรู้ลักษณะสภาพของจิต

ในคราวก่อนท่านผู้ฟังได้ทราบอรรถ คือ ความหมายที่เป็นลักษณะของจิต ประการที่ ๑ คือ อธิบายว่า รู้แจ้งอารมณ์ ซึ่งหมายความว่าถึงรู้ลักษณะต่าง ๆ ของ อารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือ ทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ซึ่งจิตก็ไม่ได้มีแต่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่ กระแทกสัมผัส แต่ยังมีจิตที่เป็นกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้น ความหมายประการที่ ๒ คือ ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตน

คำว่า สันดาน ในภาษาไทยมาจากคำในภาษาบาลีว่า สนฺดาน หรือคำว่า สนฺตติ ซึ่งหมายถึงการเกิดดับสลับต่อกัน เวลาที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ขณะนั้นยังไม่ใช่อกุศลจิต และยังไม่ใช่อกุศลจิต จึงยังไม่ได้สังสมสันดาน เพราะจิตเห็นก็ดี จิตได้ยินก็ดี จิตได้กลิ่นก็ดี จิตลิ้มรสก็ดี จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสก็ดี เป็นวิบากจิต เป็นผลของอดีตกรรม เวลาที่กรรมใดให้ผล หมายความว่า ถึงพร้อมด้วยเหตุปัจจัยที่จะให้วิบากจิตเกิดขึ้น

ทุกท่านจะต้องเห็นต่อไปอีกมาก นานเหลือเกินทั้งในชาตินี้และในชาติต่อไป ๆ ไป แต่ไม่ทราบว่าจะเห็นอะไรบ้าง ท่านยังจะต้องได้ยินอีกมากทั้งในชาตินี้และในชาติต่อไป จะต้องได้กลิ่น จะต้องลิ้มรส จะต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทั้งในชาตินี้อีกนาน และในชาติต่อไป ๆ ไปด้วย แต่ไม่ทราบว่าจะเห็นอะไร เพราะกรรมที่ได้กระทำแล้ว ไม่ได้มีเฉพาะกรรมเดียวในชาติเดียว แต่ในสังสารวัฏฏ์ที่เนิ่นนาน เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่า กรรมใดถึงพร้อมด้วยเหตุปัจจัยที่จะทำให้ผลของกรรม คือ วิบากจิตเกิดขึ้น เห็นอะไร ในขณะไหน ในชาติไหน

๙๕๗

ทั้ง ๆ ที่ทุกท่านทราบว่า ท่านจะต้องเห็นอีกนานตลอดชั่วชีวิตนี้ แต่ก็ไม่ทราบว่า จะเห็นอะไรบ้างต่อจากนี้ เพราะแล้วแต่กรรมหนึ่งกรรมใดจะเป็นปัจจัยให้เห็นสิ่งหนึ่ง- สิ่งใด แต่ให้ทราบว่า กรรมนั้นสูงงอมพร้อมที่จะให้ผล คือ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ จึงทำให้การเห็นเกิดขึ้นแต่ละขณะ ให้มีการได้ยินเกิดขึ้นแต่ละขณะ ให้มีการได้กลิ่น ต่าง ๆ เกิดขึ้นแต่ละขณะ ให้มีการลิ้มรสต่าง ๆ เกิดขึ้นแต่ละขณะ ให้มีการกระทบเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว สุข ทุกข์ทางกายแต่ละขณะ ซึ่งเป็นวิบากจิต และวิบากจิต เหล่านี้ไม่ได้สังสมสันดาน เพราะเป็นเพียงวิบาก เป็นผลของกรรมที่เกิดขึ้นเพราะกรรม เป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจอรรถหรือความหมายที่เป็นลักษณะของจิตประการ ที่ ๒ ที่ว่า กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสม สันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิถิ จะต้องเข้าใจความหมายของวิถิจิตก่อนว่า วิถิจิตคือจิตประเภทไหน เกิดขึ้นเมื่อไร รวมทั้งจะต้องเข้าใจความหมายของชวนวิถิ ซึ่งเป็นขณะที่จิตสังสมสันดานของตน ที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง หรือว่าสำหรับ พระอรหันต์ก็เป็นมหากิริยาจิต ถึงแม้ว่าเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์ที่มีกาย วาจา ใจต่าง ๆ กัน เพราะสังสมสันดานของตน

ต้องเข้าใจความหมายของวิถิจิตว่า หมายถึงจิตที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ ภวังคจิต ไม่ใช่จุติจิต จิตใดก็ตาม ซึ่งต่อไปจะได้ยินชื่อของจิตประเภทต่าง ๆ จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จุติจิต เป็นวิถิจิตทั้งหมด

ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นขณะเดียว คือ ขณะที่ทำกิจสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน เพียงขณะเดียวที่เป็นปฏิสนธิจิต กระทำปฏิสนธิกิจ ขณะนั้นไม่มีการเห็นสิ่งที่กำลัง ปรากฏในโลกนี้ ไม่มีการได้ยินเสียงที่ปรากฏในโลกนี้ ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสใด ๆ ทั้งสิ้น ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรม ถ้าเกิดในมนุษยภูมิ เช่น ทุกท่านที่กำลังนั่งอยู่ที่นี่ กุศลกรรมเป็นปัจจัยให้วิบากจิต

ซึ่งเป็นมหาวิบากจิตทำกิจปฏิสนธิสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน แต่ว่าปฏิสนธิจิตไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสใด ๆ ทั้งสิ้น

และเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว กรรมยังไม่ได้หยุดการให้ผลเพียงแค่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น แต่ยังเป็นปัจจัยให้วิบากจิตประเภทเดียวกัน คือ ในภูมิที่เป็นมนุษย์ซึ่งไม่ใช่เป็นผู้ที่พิจารณาแต่กำเนิดปฏิสนธิด้วยมหาวิบากจิต ๑ ดวงที่เป็นผลของมหากุศลจิต เกิดขึ้นทำภวังคกิจ สืบต่อความเป็นบุคคลซึ่งกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ดำรงภพชาติของการเป็นบุคคลนั้นจนกว่าจะจุติ

เวลานี้ยังไม่จุติ เพราะฉะนั้น ทุกคนก็มีภวังคจิตซึ่งกระทำกิจสืบต่อความเป็นบุคคลนี้ไว้ ในขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย และไม่คิดนึก

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ขณะใดที่เป็นปฏิสนธิจิต เป็นภวังคจิต ขณะนั้นไม่ใช่วิถิจิต

วิถิจิต คือ ขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ตามปกติ ในชีวิตประจำวันนี่เอง แต่เมื่อไม่ได้ฟังพระธรรม ก็ไม่สามารถที่จะจำแนกออกได้ว่าเป็นจิตประเภทไหน เกิดขึ้นในขณะไหน ต่างกับขณะที่เป็นภวังคจิตอย่างไร

ขณะนี้กำลังเห็น ไม่ใช่ภวังคจิต เพราะภวังคจิตทำกิจดำรงภพชาติขณะที่ไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ไม่ได้ยินเสียงต่าง ๆ ในโลกนี้ ไม่ได้กลิ่นต่าง ๆ ในโลกนี้ ไม่ได้ลิ้มรสต่าง ๆ ในโลกนี้ ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกายในโลกนี้

และจะรู้ลักษณะของภวังคจิต เวลาที่ภวังคจิตเกิดสืบต่อกันนาน ๆ ได้ เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิท ในขณะที่นอนหลับสนิทไม่เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร ไม่ได้ลิ้มรสต่าง ๆ ของโลกนี้ ไม่ได้กระทบสัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ที่ปรากฏในโลกนี้ ไม่ได้คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ

ในขณะที่นอนหลับสนิท ภวังคจิตเกิดสืบต่อจนกว่าจะมีการเห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ เพราะฉะนั้น โลกนี้ไม่ปรากฏ ในขณะที่จิตทำกิจปฏิสนธิ และภวังคกิจ โลกนี้จะเป็นโลกมนุษย์ มีลักษณะอย่างไร ก็ไม่ปรากฏทั้งสิ้น

ถ้ามีใครกำลังนอนหลับเดี๋ยวนี้ จะเห็นไหมว่าในที่นี้มีใครบ้าง มีเสียงอะไรบ้าง มีกลิ่นอะไรบ้าง มีรสอะไรบ้าง มีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง กำลังปรากฏอย่างไรบ้าง ไม่รู้เลย ใช่ไหม เพราะฉะนั้น โลกนี้ไม่ปรากฏกับปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต

เคยมีความทรงจำเกี่ยวกับโลกนี้ เกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ ที่เคยพบเห็นในโลกนี้ แต่ก็ไม่ปรากฏเลย แม้แต่ความจำ ในขณะที่กำลังเป็นภวังคจิต ตัดขาดจากอารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในโลกนี้ทั้งหมด

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ที่กำลังเห็น ไม่ใช่ภวังคจิต แต่ว่าเป็นวิถิจิตที่เกิดขึ้น เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา จิตใดก็ตามซึ่งเกิดขึ้นเห็น หรือว่ารู้ หรือว่ายินดีพอใจในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จิตขณะนั้นทั้งหมดเป็นวิถิจิต

ขณะที่มีการได้ยินเสียงในขณะนี้ รู้ลักษณะของเสียง และมีความพอใจ ไม่พอใจ เป็นกุศลและอกุศลที่กำลังรู้เสียงนั้น ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต ขณะนั้นเป็นวิถิจิต และเมื่อเป็นจิตที่เกิดขึ้นรู้เสียง วิถิจิตทั้งหมดที่เกิดขึ้นรู้เสียงเป็นโสตทวารวิถิจิต เป็นภาษาบาลี แต่ตามความเป็นจริง คือ เป็นจิตที่เกิดขึ้นรู้เสียงทางหู

ในขณะนี้ กำลังมีสภาพธรรมที่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เป็นวิถิจิต ที่เกิดขึ้นทางตาทั้งหมดเป็นจักขุทวารวิถิจิต ทางหูทั้งหมดที่ได้ยินเสียงเป็นโสตทวารวิถิจิต ทางจมูกทั้งหมดเป็นฆานทวารวิถิจิต ทางลิ้นที่ลิ้มรส รู้รส พอใจในรส ไม่พอใจในรส ทั้งหมดเป็นชีวาทวารวิถิจิต ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัสอารมณ์ของโลกนี้ ที่กำลังเย็น กำลังร้อน กำลังอ่อน กำลังแข็ง ก็เป็นกายทวารวิถิจิต

เพราะฉะนั้น คงจะเข้าใจความหมายของวิถิจิตได้ว่า ขณะใดที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จุติจิต จิตนั้น ๆ เป็นวิถิจิต แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุทวารวิถิจิต หรือโสตทวารวิถิจิต หรือฆานทวารวิถิจิตที่ได้กลิ่น หรือชีวาทวารวิถิจิตที่รู้รส หรือกายทวารวิถิจิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย หรือมนทวารวิถิจิตที่รู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางใจ

ถ. ผมสงสัยว่า ปฏิสนธิจิตและภวังคจิตเกิดพร้อมกัน หรือว่า...

ส. พร้อมกันไม่ได้ จิตของแต่ละบุคคลเกิดขึ้นทีละขณะ เมื่อจิตติดดับไป จิตดวงที่เกิดสืบต่อจากจิตติดของชาติก่อน ชื่อว่า ปฏิสนธิจิต เพราะกระทำกิจสืบต่อจากจิตติดของชาติก่อน ขณะนั้นทำกิจสืบต่อ ขณะที่เกิดในภพนี้เป็นการเกิดสืบต่อจากจิตติดของชาติก่อน ขณะเดียวและดับไป และกรรมที่ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด ยังไม่ได้สิ้นสุดการให้ผลเพียงทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด แต่ยังเป็นปัจจัยให้วิบากจิตประเภทเดียวกันกับปฏิสนธิเกิดสืบต่อจากปฏิสนธิจิตที่ดับไป ทำภวังคกิจ ชื่อว่า ปฐมภวังค์ เพราะเป็นภวังคจิตดวงแรกต่อจากปฏิสนธิจิต

ถ. ภวังคจิตเป็นจิตที่เกิดจาก...

ส. ต่อจากปฏิสนธิ และเกิดสืบต่อไปเรื่อย ๆ ในระหว่างที่วิถิจิตยังไม่เกิดขึ้น ขณะใดที่ไม่มีการเห็นเป็นภวังคจิต เวลาที่ไม่มีการได้ยินก็เป็นภวังคจิต เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า จิตที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก ไม่ใช่ภวังคจิต เป็นวิถิจิต

จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จิตติด จิตนั้น ๆ เป็นวิถิจิต เพราะเป็นจิตที่รู้อารมณ์ในโลกนี้

ถ้านอนหลับสนิท โลกนี้ไม่ปรากฏ โลกนี้จะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ จะเย็น หรือ จะร้อน จะมีเสียงอะไร เสียงฟ้าร้อง เสียงฝนตก เสียงลมพัด โลกนี้ทั้งหมดไม่ปรากฏ ในขณะที่เป็นภวังคจิต เพราะภวังคจิตไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้

จิตติด ยังไม่ถึง วันหนึ่งก็จะเกิดขึ้น แต่ว่าขณะที่จิตติดเกิดก็ไม่ใช่วิถิจิต คือ ไม่ใช่ขณะที่เห็น จิตที่เห็นก็เห็น ไม่ใช่กระทำกิจเคลื่อนจากการเป็นบุคคลนี้ เพราะว่า จิตแต่ละดวงแต่ละประเภทเกิดขึ้นทำกิจเฉพาะของตน ๆ จิตดวงหนึ่งก็กระทำกิจหนึ่ง เช่น จิตเห็นก็กระทำกิจเห็น ไม่ได้กระทำกิจได้ยิน ไม่ได้กระทำกิจภวังค์ หรือไม่ได้ทำกิจจุติ

ฝัน เป็นมโนทวารวิถิจิต เพราะว่าทางรู้อารมณ์มี ๖ ทาง ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าฝัน ไม่ใช่ภวังค์

ถ้าเป็นภวังค์ อารมณ์จะไม่ปรากฏเลย ตัดขาดจากอารมณ์ใด ๆ ทั้งสิ้นของโลกนี้ ผัน ผันถึงอะไร อารมณ์ที่เคยเห็นในโลกนี้หรือเปล่า

ถ. ภวังคจิตประกอบด้วยเวทนาอะไร

ส. จิตทุกดวงต้องประกอบด้วยเวทนาเจตสิก เพราะจิตเป็นสังขารธรรม ขณะใดที่จิตเกิดขึ้นจะมีเจตสิกเกิดรวมด้วยอย่างน้อยที่สุด ๗ ดวง และใน ๗ ดวงนั้น เป็นเวทนาเจตสิก ๑ ซึ่งเป็นเวทนาขันธ สัญญาเจตสิก ๑ ซึ่งเป็นสัญญาขันธ ส่วนเจตสิกอื่น ๆ เป็นสังขารขันธ

ถ. เวทนามี ๕ มีสุข มีทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา แต่ภวังคจิต ประกอบด้วยเวทนาประเภทไหน

ส. แล้วแต่ปฏิสนธิจิต ถ้าปฏิสนธิจิตประกอบด้วยโสมนัสเวทนา ภวังคจิต ก็ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา เนื่องจากภวังคจิตเกิดขึ้นเพราะกรรมเดียวกับปฏิสนธิจิต กรรมที่เป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิเกิด ไม่ได้ทิ้งขว้างให้แค่ปฏิสนธิ แต่ยังให้ผลสืบต่อ คือ ให้กระทำกิจภวังค์สืบต่อไป เพราะฉะนั้น ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยเวทนาอะไร ภวังคจิตก็ประกอบด้วยเวทนานั้น

ถ. เมื่อครั้งก่อนอาจารย์กล่าวว่า ขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ขณะนั้นก็มีความสุข เพราะว่าหลังจากการเห็นก็ต้องมีความชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง หลังจากการได้ยินก็ต้องมีชอบใจ ไม่ชอบใจบ้าง แต่ภวังคจิตไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น เพราะฉะนั้น จะต้องมีความสงบสุข เหมือนกับเห็นพระนิพพาน

ส. เวลาที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่คิดนึก ดีหรือไม่ดี

ถ. ก็ต้องว่าดี

ส. คราวก่อนบอกว่า ไม่ดี เพราะว่าไม่เห็น แสดงว่าอยากเห็น อยากได้ยิน อยากได้กลิ่น อยากลิ้มรส อยากรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

การฟังธรรมจะมีความเข้าใจขึ้นเพิ่มขึ้นเป็นขั้น ๆ ในขั้นที่ยังพอใจที่จะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย เวลาที่รู้ว่าจะไม่มีการเห็น ไม่มีการ

ได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ก็ไม่ชอบ เพราะอยากจะได้เห็น อยากจะได้ยิน

ถ. อยากจะได้เห็นสิ่งที่ดี ๆ เท่านั้น

ส. เพราะฉะนั้น เป็นภวังค์ คือ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ดีไหม

ถ. พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า นิพพานเป็นสันติสุข เพราะว่ามีความสงบ มีความสุข ไม่ได้เร่าร้อนอะไร เพราะนิพพานไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่ถูกต้องสัมผัส ผมจึงสงสัยว่า ภวังค์จิตกับนิพพานนี้จะเหมือนกันหรือเปล่า

ส. ไม่เหมือนกัน ถึงแม้ว่าภวังค์จิตจะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ไม่รู้อารมณ์ของโลกนี้ แต่ก็เกิดขึ้นและดับไป และไม่ใช่จะเป็นภวังค์อยู่ตลอดไปเป็นนิจันันดร เพราะยังมีปัจจัยที่จะให้เห็นเกิดขึ้น ซึ่งเลือกไม่ได้ว่า จะให้เห็นสิ่งใด

ทุกคนยังไม่จุติ ก็ยังจะต้องเห็น แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่ว่าจะเห็นอะไร เมื่อไร จะได้ยินอะไร เมื่อไร เพราะมีปัจจัยที่จะให้เห็น เห็นก็เกิดขึ้น มีปัจจัยที่จะให้ได้ยิน ได้ยินก็เกิดขึ้น ภวังค์จิตเพียงสลับคันระหว่างวิธิจิตที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกในขณะนี้เท่านั้น

ไม่มีใครจะหยุดยั้งวิธิจิตต่าง ๆ ไม่ให้วิธิจิตต่าง ๆ เกิด เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ภวังค์จิตไม่ใช่นิพพาน เพราะเป็นเพียงจิตที่เกิดสืบทอดารมภาพชาติ คั่นจิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส จิตที่คิดนึก

ถ. ผมฟัง ๆ อาจารย์พูด ภวังค์จิตนี้รักษาภพชาติ ใช่ไหม

ส. ดำรงภพชาติ ยังไม่สิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้

ถ. กำลังคิด ขณะที่ผมกำลังพูดกับอาจารย์อยู่อย่างนี้ มีภวังค์จิตไหม

ส. คั่น มีช่องว่างคั่นอยู่เรื่อย ๆ ระหว่างเห็นกับได้ยิน ต้องมีช่องว่าง เห็น จึงไม่ได้เห็นตลอดไป ถูกไหม

ขอกล่าวถึงเป็นทาง ๆ ไป เริ่มตั้งแต่เห็นกับไฉยิน ต้องมีช่องว่างคั่น เพราะ
ไม่ได้เห็นอยู่ตลอดไป ช่องว่าง คือ ภวังคจิต ภวังคจิตเกิดคั่น

ถ. ที่ผมกำลังพูดกับอาจารย์ มีภวังคจิตไหม

ส. มี ระหว่างเห็นกับไฉยินก็มีภวังคจิตคั่น ระหว่างที่ไฉยินกับคิดนึกก็มี
ภวังคจิตคั่น

ถ. ภวังคจิตรักษาภพชาติได้อย่างไร

ส. ดำรงภพชาติ ก็ยังยืนอยู่ ยังไม่ได้จุติ ก็ยังคงเป็นบุคคลนี้อยู่ トラบใดที่
จุติจิตยังไม่เกิด ใครจะทำลายความเป็นบุคคลนี้ไม่ได้เลย ไม่มีใครสามารถที่จะทำลาย
นามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และไม่มีใครที่จะให้บุคคลนี้ดำรง
ความเป็นบุคคลนี้ต่อไปได้ถ้าจุติจิตเกิดขึ้นและดับไป สิ้นสุดทันที ไม่เหลือความเป็น
บุคคลนี้เลย จะไปแสวงหาที่ไหนก็ไม่ได้ เพราะนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นและดับไป
อย่างรวดเร็วแต่ละขณะ ซึ่งความจริงก็เป็นการตายอยู่ทุก ๆ ขณะ แต่มองไม่เห็น

และต่อไปจะได้ทราบละเอียดยิ่งขึ้นว่า วิถีจิตทั้งหมดนั้นมีอะไรบ้าง

กำลังนอนหลับ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ภวังคจิตเกิดดับสืบต่อ
ดำรงภพชาติอยู่ แต่ไม่ใช่ตลอดไป เวลาที่มีอารมณ์กระทบทวารหนึ่งทวารใดซึ่งเป็น
ทางที่จิตจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น ๆ แม้ในขณะที่กำลังนอนหลับสนิท กรรมก็เป็นปัจจัย
ทำให้จักขุประสาทรูปเกิดดับสืบต่อ ยังไม่ใช่เป็นบุคคลที่ตาบอด แต่ถ้าขณะใดกรรมนั้น
ยุติการเป็นปัจจัยให้จักขุประสาทรูปเกิด บุคคลนั้นแม้ตื่น ก็ไม่สามารถที่จะเห็นอะไรได้

๙๕๘

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่ลืมตาตื่นขึ้นเห็น ก็เป็นเพราะว่ากรรมเป็นปัจจัยให้ จักขุปสาทรูปเกิดและกดับไป เกิดขึ้นและกดับไปตลอดเวลา และมีรูปารมณฺเฑกะทบ จักขุปสาท แต่ว่าขณะนั้นจิตยังไม่เห็น เพราะกำลังเป็นภวังค์อยู่ ขณะใดที่รูปารมณฺเฑ เกิดขึ้นกะทบกับจักขุปสาท ขณะนั้นกะทบกับภวังค์ แสดงให้เห็นว่า รูปที่เกิดขึ้น กะทบกับจักขุปสาทพร้อมกับภวังคจิต ซึ่งภวังคจิตที่ถูกกะทบนั้นชื่อว่า อตฺตภวังค์

ยังเป็นภวังค์อยู่ จึงไม่ใช่วิถิจิต อย่าลืมนะว่า จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฐวีสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จุตฺติจิต จึงจะเป็นวิถิจิต ถ้าจิตใดยังเป็นภวังค์อยู่ จิตนั้นไม่ใช่วิถิจิต

เพราะฉะนั้น เวลาที่อารมณ์เกิดขึ้นกะทบกับจักขุปสาททางตา หรือว่าเสียง เกิดขึ้นกะทบกับโสตปสาททางหู กะทบภวังค์ ยังไม่ได้ยิน จะได้ยินทันทีที่ไม่ได้ เพราะว่าจิตเกิดดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น ทันทีที่รูปเกิดขึ้นกะทบโสตปสาท ขณะนั้น กะทบภวังค์เท่านั้น ยังไม่ได้ยิน และภวังคจิตที่สัททรูปคือเสียงกะทบพร้อมกับ โสตปสาท ภวังคฺนั้นชื่อว่า อตฺตภวังค์

ที่ใช้คำว่า อตฺตภวังค์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ารูปจะดับเมื่อไร คือ อายุของรูป ๆ หนึ่ง จะมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ซึ่งเวลาที่รูปเกิด กะทบกับโสตปสาท กะทบกับภวังค์ จะใช้คำว่า ภวังค์เฉย ๆ ก็ได้ แต่จะไม่รู้ว่ารูปจะดับเมื่อไร เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะให้รู้ว่า รูปนั้นเกิดเมื่อไรและจะดับเมื่อไร ทันทีที่รูปนั้นเกิดและ กะทบกับโสตปสาท กะทบกับภวังค์ จึงหมายเอาภวังค์ที่ถูกกะทบว่า เป็น อตฺตภวังค์ เพื่อที่จะแสดงอายุของรูปว่า เมื่อจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะแล้ว รูปก็ดับไป แต่ ยังไม่เห็น เพราะจิตเกิดดับเร็วมาก และทันทีที่กะทบ ก็ต้องกะทบภวังค์

เมื่ออตฺตภวังค์ดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้ภวังคจิตดวงต่อไป ไหว ซึ่งเรียกว่า ภวังคจลนํ ที่จะรู้อารมณ์ใหม่ ยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยินอะไรเลย แต่เมื่อมีอารมณ์ กะทบกับปสาท ก็ต้องกะทบภวังค์ ภวังคจิตที่ถูกกะทบดับไปแล้ว ภวังค์ดวงต่อไปก็

ไหว หมายความว่า เริ่มที่จะรู้ถึงอารมณ์ที่ปรากฏ ที่กระทบ แต่ในขณะนั้นยังไม่เห็น ไม่ได้ยิน ยังไม่ใช่วิจิตร ยังเป็นภวังคจิตอยู่

เมื่อภวังคจิตซึ่งเป็นภวังคจลนะดับไป ก็ยังมีภวังคจิตเกิดสืบต่ออีก ๑ ดวง เป็นดวงสุดท้ายของกระแสภวังค์ แสดงให้เห็นถึงการเกิดดับสืบต่อของจิตที่เร็ว ยับยั้งไม่ได้เลย จิตจะเกิดขึ้นและดับไป ๆ ตามกำลังตามปัจจัย ซึ่งเมื่อภวังคจลนะดับไปแล้ว ภวังคจิตที่เกิดต่อเป็นภวังคุปัจเฉทะ คือ เป็นภวังคจิตดวงสุดท้ายของกระแสภวังค์ หมายความว่า หลังจากนั้นแล้ว วิจิตรจะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการเห็นแต่ละครั้ง ให้ทราบว่า อารมณ์กระทบภวังค์ มีอารมณ์จริง ๆ ถ้าเป็นทวารทั้ง ๕ คือ ทางตา มีรูปอารมณ์กระทบกับจักขุปสาท ถ้าเป็นทางหู ที่กำลังได้ยินในขณะนี้ เสียงกระทบกับโสตปสาท ถ้าเป็นทางจมูก กลิ่น ก็กระทบกับฆานปสาท ถ้าเป็นทางลิ้น รสก็กระทบกับกับชีวหาปสาท ถ้าเป็นทางกาย เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ก็กระทบกับกายปสาท

เมื่อภวังคุปัจเฉทจิตดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้วิจิตรเกิดต่อ จิตใดก็ตามที่ไม่ใช่ปฏิสนธิจิต ไม่ใช่ภวังคจิต ไม่ใช่จุติจิต เป็นวิจิตร

จิตทุกดวงที่เกิดขึ้น ทำกิจการงานตามเหตุตามปัจจัยและดับไป แต่เวลาที่ภวังคุปัจเฉทะดับไปแล้ว วิจิตรดวงแรกที่เกิดต่อจากภวังคุปัจเฉทะ กระทำอาวัชชนกิจ เป็นภาษาบาลี แปลโดยศัพท์หมายความว่าถึง ราพึงถึงอารมณ์ที่กระทบทวาร ถ้าเป็นทางปัญจทวาร คือ ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

จิตที่ทำอาวัชชนกิจ คือ ปัญจทวาราววัชชนจิต เป็นจิตดวงหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นทางหนึ่งทางใดใน ๕ ทาง กระทำอาวัชชนกิจ คือ ราพึงหรือนึกถึงอารมณ์ที่ปรากฏที่ทวาร ยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้ลิ้น ยังไม่ลิ้มรส ถึงแม้ว่ารสกระทบกับชีวหาปสาท แต่ยังไม่ลิ้ม เพราะเมื่อเกิดกระทบกับชีวหาปสาท กระทบกับภวังค์ เป็นอดีตภวังค์ ดับไป เป็นภวังคจลนะ ดับไป เป็นภวังคุปัจเฉทะ ดับไป ปัญจทวาราววัชชนจิตจึงเกิดขึ้น ราพึง คือ คิดถึงอารมณ์ที่กระทบที่ทวาร แล้วแต่ว่า

จะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย จิตดวงนี้เกิดขึ้น คิดถึงอารมณ์ที่กระทบทวาร และเพราะสามารถรู้อารมณ์ที่กระทบทวารหนึ่งทวารได้ได้ ทั้ง ๕ ทวาร จิตดวงนี้จึงชื่อว่า ปัญจทวาราวชชนจิต

เหมือนคนที่รู้ว่าแขกมา แต่ยังไม่เห็นแขก เพียงแต่รู้ว่า มีแขกมา แต่ยังไม่รู้ว่า ใคร ยังไม่เห็น เพราะฉะนั้น ทุกท่านมีแขกมาเสมอ ไซ้ใหม่ เวลานี้มีแขกมาหาหรือ เปล่า แขกมาหรือยัง มาหรือไม่มา

ทางตา สีสันวันฉะเป็นแขก เราอาจจะคิดถึงคนไซ้ใหม่ว่า วันนี้แขกมา แต่ว่า ทางตาที่เห็น สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแขก ทางหูที่ได้ยิน เสียงเป็นแขก เมื่อครุ่นนี้ก็ได้มา อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ แต่ในขณะที่ได้ยินเสียง เสียงเป็นแขก จิตเกิดขึ้นรู้แขกที่มาหาว่าเป็นเสียง เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู

โดยสมมติบัญญัติ คนมาหา แขกมาหา โดยปรมาตย์ รูปมาหา เสียงมาหา กลิ่นมาหา รสมาหา เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวมาหา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตอนนี้อู้จักคนที่มาหาดีหรือยัง ซึ่งแท้ที่จริงไม่ใช่คน อารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตาเป็นแขกประเภทหนึ่ง เสียงต่าง ๆ ที่ปรากฏทางหูเป็นแขกประเภทหนึ่ง กลิ่นที่ปรากฏทางจมูกเป็นแขกประเภทหนึ่ง รสที่ปรากฏทางลิ้น ซึ่งแต่ก่อนก็เป็นอาหารรสนั้น รสนี้ รสชา รสกาแฟ แต่เดี๋ยวนี้พอรสปรากฏ รู้เลยว่า เป็นแขก เป็นรูปธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางลิ้น

เพราะฉะนั้น มีแขกอยู่ตลอดเวลาหรือเปล่า ชอบแขกใหม่ ท่านที่เป็นผู้ใหญ่ บางท่านก็รู้สึกเหงา เพราะตลอดชีวิตมาท่านก็พบปะบุคคลนั้นบุคคลนี้ ระหว่างที่ยัง ไม่ใช่ผู้ที่สูงอายุก็น่าจะมีการพบปะบุคคลมากหน้าหลายตา มีการรื่นเริงสนุกสนานกับญาติ มิตรสหาย เวลาที่ท่านสูงอายุนั้น แขกซึ่งเป็นคนในความรู้สึกของท่านก็ลดน้อยลง เพราะไม่ได้กระทำการงานอาชีพใด ๆ บางท่านเวลาที่ถามท่านว่า ท่านชอบอะไรมากที่สุด ท่านบอกว่า ชอบคน คือ ชอบให้คนมาหา เพื่อที่จะได้เพิลิตเพิลิน มีการสนทนาคุยเรื่องนั้นเรื่องนี้ แต่ให้ทราบทั่วกันแล้วว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุกคนมีแขกอยู่ตลอดเวลาที่มี

การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

ชอบแขก หรือไม่ชอบแขก คิดดูดี ๆ ชอบไหม ชอบ อยู่คนเดียวไม่ได้ ถ้ามีแขกมา โลกมุขจิตก็เกิดพอใจในสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ถ. ที่ว่ามีแขกมาหา เป็นคำของพระพุทธเจ้า หรือว่าอาจารย์เปรียบเทียบ

ส. คงจะได้ใช้คำว่า แขก แต่อาจจะใช้คำอื่น ซึ่งจะขอล่าวถึงต่อไป

ถ้าเป็นคำอื่นที่ไม่มีในพระไตรปิฎก แต่ว่าจะช่วยให้เข้าใจได้ จะยอมรับไหม เพราะถ้าศึกษาต่อไป ก็อาจจะอยู่ตอนหนึ่งตอนใดในพระไตรปิฎก แม้ว่าพยัญชนะ อาจจะคล้ายคลึง เพราะแขกมีหลายประเภท ไซ้ไหม จริงหรือไม่จริง แขกคนนี้ไม่ อยากเจอ ไม่อยากให้มาหา แขกบางคนก็รอ เมื่อไรจะมา ถูกไหม

เพราะฉะนั้น แขกก็มีประเภทต่าง ๆ ถ้าเป็นโจร คงไม่มีใครต้องการแขกชนิด นั้น แต่ถ้าเป็นญาติสนิทมิตรสหาย ก็รอว่าเมื่อไรจะมา เพราะฉะนั้น แขกก็มีหลาย ประเภท

แต่ตามความเป็นจริง รูปเป็นเพียงรูปธรรม ไม่ได้มีเจตนาหวังดีหวังร้ายอะไรกับใคร เพราะรูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ เสียงที่กำลังปรากฏเป็นแต่เพียงรูปธรรม เพราะฉะนั้น แขกที่เป็นโจร หรือแขกที่เป็นญาติ จะเป็นในขณะไหน เพราะรูปธรรมเป็นเพียง รูปธรรม กุศลจิตและอกุศลจิตเกิดขึ้นในขณะที่มีอารมณ์นั้นปรากฏ อารมณ์กำลัง ปรากฏ ถ้าพอใจในอารมณ์นั้น โจรอยู่ที่นั่น เพราะเป็นอกุศลธรรม ไม่เป็นมิตรกับใคร แต่กุศลเหมือนญาติสนิท ซึ่งจะคอยเกื้อกูลอุปการะช่วยเหลือ ไม่ว่าจะยามใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ต้องรู้ลักษณะของจิตที่ต่างกัน อกุศลเป็นโทษ ไม่เป็นมิตร เป็นโจร

เวลาที่ท่านผู้ฟังคิดถึงโจรผู้ร้าย มีความรู้สึกที่น่ากลัว ไม่อยากที่จะให้เป็นแขก เลย แต่ว่าโจรมาพร้อมกับอกุศลจิต เพราะเหตุอยู่ที่ตัวท่าน ขณะใดที่เห็นและเกิด ความยินดีพอใจเป็นโลภะ หรือโทสะ นั้นเป็นต้นเหตุที่จะให้มีแขกที่เป็นโจรข้างหน้า ซึ่งไม่รู้ว่าจะวันไหน แต่ขณะใดที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่

กระทบสัมผัส และกุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีญาติสนิทมิตรสหาย พร้อมทั้งจะเกิดขึ้นในกาลข้างหน้า เพราะกุศลนั้นเป็นเหตุ เป็นมิตรสหาย เพราะฉะนั้น ย่อมนำมาซึ่งมิตรสหายข้างหน้า คือ กุศลจิตย่อมนำมาซึ่งกุศลวิบากข้างหน้าด้วย

เพราะฉะนั้น เหตุไม่ได้อยู่ที่คนอื่นเลย รูปทั้งหมดไม่ใช่สภาพรู้ ไม่มีเจตนาใด ๆ ทั้งสิ้น เสียงที่ปรากฏไม่ใช่สภาพรู้ที่ต้องการให้ใครได้ยิน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ให้คนนี้ได้ยิน ให้คนนั้นไม่ได้ยิน เสียงเป็นเพียงรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้น แล้วแต่ว่าจะกระทบกับโสติดสัทเป็นแขกของใคร

บางคนนอนหลับสนิท ไม่ได้ยินเสียงฟ้าร้องซึ่งน่ากลัว เพราะฉะนั้น ฟ้าร้องก็ไม่เป็นแขกของคนนั้น แต่เป็นแขกของคนที่จะสมอกุศลจิต เพราะฉะนั้น เวลาที่เสียงประเภทนั้นเกิดขึ้น ก็เป็นแขกของคนนั้นตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่คนอื่นนำมาให้ แต่ว่ากรรมของตนเองนำมาให้ เพราะฉะนั้น จะต้องทราบว่าแขกซึ่งทุกคนคิดว่าเป็นคน แท้ที่จริงแล้วก็เป็นรูป เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นโณภูมัพพะ ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในวันหนึ่ง ๆ

ถ้าระลึกอย่างนี้ สติจะเกิดขึ้นบ้างไหม กำลังมีแขกแล้ว ไม่รู้เลยว่าแขกไหนจะมา เสียงอะไรจะเกิดปรากฏ หรือว่ากลิ่นอะไร หรือว่ารสอะไร หรือว่าเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งประเภทไหน เป็นแขกจริง ๆ เพราะไม่รู้ นั่นคือวิถิจิต

ซึ่งวิถิจิตทั้งหมด มี ๗ ประเภท

ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นวิถิจิตแรก ทำอวชชนกิจ คือ จำพึงหรือคิดถึงอารมณ์ที่กระทบที่ทวาร แต่ว่ายังไม่ได้กระทำกิจเห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่ลิ้มรส ยังไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น เวลาที่วิถิจิตทางหนึ่งทางใดไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ จะเกิดขึ้น ต้องมีจิตที่กระทำอวชชนกิจ คือ จำพึงหรือว่าคิดถึงอารมณ์ที่ปรากฏก่อนวิถิจิตอื่น ๆ ทุกครั้ง เพราะฉะนั้น ก็เป็นวิถิจิตแรก

ถ้าเป็นทางทวารทั้ง ๕ จิตที่กระทำกิจนี้เป็นปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งอาจจะใช้คำว่า ปัญจทวาราวชชนวิถิจิต ก็ได้ เพื่อจะให้รู้ว่าเป็นวิถิจิต และถ้าแยกเป็นแต่ละ

ทวาร คือ ขณะที่เกิดทางตา ก็เป็นจักขุทวารารมณ์จิต ทางหูเป็นโสตทวารารมณ์จิต ทางจมูกเป็นฆานทวารารมณ์จิต ทางลิ้นเป็นชีวนทวารารมณ์จิต ทางกายเป็นกายทวารารมณ์จิต และเมื่อจิตดวงนี้กระทำอารมณ์กิจได้ทั้ง ๕ ทวาร จึงเรียกรวมว่า ปัญจทวารารมณ์จิต

สำหรับทางใจ ก่อนที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิดคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ จะต้องมียาวารมณ์จิต คือ การรำพึงหรือนึกถึงเรื่องนั้น ซึ่งเป็นจิตดวงหนึ่งที่กระทำกิจนึกถึงเรื่องทางใจ จิตนี้ชื่อว่า **มโนทวารารมณ์จิต**

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า วิถีจิตที่กระทำอารมณ์กิจมี ๒ ดวง คือ จิตที่กระทำอารมณ์กิจทางทวารทั้ง ๕ ชื่อว่า ปัญจทวารารมณ์จิต เกิดขึ้นกระทำกิจคิดถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย จิตดวงนี้ไม่กระทำกิจทางมโนทวาร แต่เวลาที่มีการคิดนึก จะต้องมียาวารมณ์จิตเกิดก่อน คือ คิดถึงเรื่องนั้นก่อนที่จะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต จิตดวงนั้นที่กระทำกิจอารมณ์ทางมโนทวารทวารเดียว ชื่อว่า **มโนทวารารมณ์จิต**

ขณะนี้ปัญจทวารารมณ์จิตใหม่ มี ถ้าไม่มีก็ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

ขณะนี้มโนทวารารมณ์จิตใหม่ มี ทุกครั้งที่คิดถึงเรื่องต่าง ๆ ทางใจ มโนทวารารมณ์จิตเกิดก่อนวิถีจิตอื่น

ถ. พระอรหันต์มีภวังคจิตหรือเปล่า

ส. มี

ถ. จุตติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่อทันที ใช่ไหม

ส. สำหรับพระอรหันต์ไม่มี มิฉะนั้นก็ไม่ต่างกับบุคคลอื่น

ถ. พูดถึงปุณณธรรมดา ถ้าจุตติแล้วปฏิสนธิทันที สัญญา ความจำ น่าจะจำได้บ้างว่า ในภพภูมิที่แล้วเกิดเป็นอะไร

ส. ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นขณะเดียว กระทำกิจสืบต่อจากจุตติจิตของชาติก่อน ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก จะจำอะไร

ถ. อย่างที่มีข่าวว่า บางคนอาจจะระลึกชาติได้ จะเป็นไปได้อย่างไร

ส. บางคน ใครรู้

ถ. ที่มีข่าวมาก็น่าสงสัย

ส. ข่าวก็เป็นข่าว ความจริงก็เป็นความจริง ผลทั้งหลายย่อมมาจากเหตุ ถ้าเหตุถูกต้อง ผลที่ถูกต้องก็เกิดขึ้น ถ้าเหตุผิดคลาดเคลื่อน จะเป็นผลที่ถูกต้องไม่ได้

ท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่เชื่อง่าย หรือว่าเชื่อยาก ถ้าใครบอกว่า เขาระลึกชาติได้ เชื่อไหม ถ้าใครบอกว่า เขาเป็นพระอรหันต์ เชื่อไหม ทำไมจะเชื่อง่าย ๆ ต้องพิจารณาถึงเหตุก่อนว่า เหตุอย่างนั้นสมควรจะให้ผลอย่างนั้นเกิดขึ้นได้หรือเปล่า ถ้าเขาว่า ๆ จะไปบังคับให้เขาว่าอย่างอื่นก็ไม่ได้ เขาจะว่าอย่างไร เขาก็จะว่าอย่างนั้น ก็เป็นเรื่องของเขา แต่ว่าเรื่องของท่านผู้ฟัง เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณา และเป็นผู้ที่หนักแน่นในเหตุผลจริง ๆ

๙๕๙

วิถิจิตทั้งหมดมี ๗ ประเภท

ปัญญาทวาราวชชนจิต และ **มโนทวาราวชชนจิต** กระทำอวชชนกิจ เป็นอวชชนจิต เป็นวิถิจิตแรก

สำหรับทางปัญจทวาร คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ขณะนี้เอง ซึ่งทุกครั้งที่ศึกษาธรรมให้ทราบว่าเป็นเรื่องของขณะนี้เป็นสภาพของจิตในขณะนี้เอง ปัญจทวาราวชชนจิตเกิดขึ้นและดับไป เป็นปัจจัยให้ คือ

ถ้าเป็นสี่สัณว์ณะกระทบกับจักขุปสาท เป็นปัจจัยให้ **จักขุวิญญาณ** เกิดขึ้นกระทำทสสนกิจ คือ เห็น

ถ้าเป็นเสียงกระทบกับโสตปสาท เป็นปัจจัยให้ **โสตวิญญาณ** เกิดขึ้นกระทำสวนกิจ คือ ได้ยิน

ถ้าเป็นกลิ่นกระทบกับฆานปสาท เป็นปัจจัยให้ **ฆานวิญญาณ** เกิดขึ้นกระทำขายนกิจ คือ ได้กลิ่น รู้แจ้งในกลิ่นที่กำลังปรากฏ

ถ้าเป็นทางลิ้น รสกระทบกับชีวหาปสาท เป็นปัจจัยให้ **ชีวหาวิญญาณ** เกิดขึ้นกระทำสายนกิจ คือ ลิ้มรส ที่รสต่างๆ ปรากฏ เพราะมีสภาพที่ลิ้มรสนั้นๆ รสนั้นๆ จึงปรากฏ

ถ้าเป็นทางกาย เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กำลังปรากฏกระทบกับกายปสาท เป็นปัจจัยให้ **กายวิญญาณ** เกิดขึ้นกระทำมุสสนกิจ คือ รู้อารมณ์ที่กระทบทางกาย

นี่เป็นวิถิจิตที่ ๒ ต่อจากอวชชนกิจ ถ้าเป็นทางปัญจทวารวิถิจิต จะต้องเกิดขึ้นตามลำดับ คือ เมื่ออวชชนจิตดับไป จิตดวงต่อไปก็กระทำกิจต่างๆ ทางทวารต่างๆ แล้วแต่ว่าจะเป็นจิตเห็น ทำทสสนกิจ จิตได้ยิน ทำสวนกิจ จิตได้กลิ่น ทำขายนกิจ จิตลิ้มรส ทำสายนกิจ ถ้าเป็นจิตที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ทำมุสสนกิจ และดับไปชั่วขณะเดียวเท่านั้นเอง

ที่ปรากฏในขณะนี้ ดูเหมือนไม่ดับเลย แต่ให้ทราบว่า ขณะเห็นจริง ๆ ที่เป็นจิตที่กระทำทสสนกิจ ช่วงขณะเดียวเท่านั้น ไม่นานเลย เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่ดูเสมือนว่าการเห็นนี้ไม่ดับ มีจิตเกิดขึ้นในระหว่างจิตเห็นดวงหนึ่งกับอีกดวงหนึ่งหลายขณะมาก นี่เป็นการเกิดดับอย่างรวดเร็วของจิต เพราะฉะนั้น กว่าที่จะสะสางความเห็นผิดซึ่งไม่เคยประจักษ์เลยว่า นามธรรมและรูปธรรมเกิดดับ จะต้องใช้เวลาอบรมเจริญปัญญาจนนานหรือไม่นาน และต้องรู้ความจริงอย่างนี้ ที่จะประจักษ์แจ้งจริง ๆ ว่า ไม่ใช่เรา เป็นสภาพรู้แต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไป

นี่คือ การอบรมเจริญปัญญาที่จะถึงความเป็นพระอริยบุคคล ไม่ใช่ไปนั่ง ๆ โดยไม่รู้อะไร แต่เป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ในชีวิตปกติประจำวัน

ถ. สัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง ที่อาจารย์กล่าวว่า ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ก็ไม่เห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือกระทบสัมผัสทางกาย ที่จะต้องจำอะไร อยากเรียนถามว่า สัญญาที่เกิดกับปฏิสนธิจิตนั้นทำหน้าที่จำอะไร

ส. จำอารมณ์ของปฏิสนธิจิต เพราะจิตเกิดขึ้นจะต้องรู้อารมณ์

ถ. อารมณ์ของปฏิสนธิจิตจะเป็นอะไร สัญญาก็จำอันนั้น ใช่ไหม

ส. สัญญาเจตสิกเกิดพร้อมกับจิตใด ก็จำอารมณ์ที่จิตนั้นกำลังรู้ จะไปจำอารมณ์อื่นของจิตอื่นไม่ได้ สัญญาเกิดกับจิตใด ก็จำอารมณ์ของจิตนั้น อยากจะถามใหม่ว่า ปฏิสนธิจิตมีอารมณ์อะไร

ถึงแม้ว่าจะไม่มีใครรู้ได้ เพราะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นขณะเดียวและดับไป แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงว่า ปฏิสนธิจิตของชาตินี้มีอารมณ์เดียวกับอารมณ์ก่อนจุติของชาติก่อน

การศึกษาธรรมต้องให้เข้าใจจริง ๆ ให้เป็นประโยชน์เกื้อกูล ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นจิตประเภทใดก็เป็นจิตตามอุปสมาสติปัฏฐานได้ทั้งสิ้น ถ้าเข้าใจ

เพราะฉะนั้น ขณะนี้ที่เห็น ไม่ใช่ให้ท่านผู้ฟังไปแยกว่า ก่อนที่จะมีจิตเห็นดวงต่อไปเกิดขึ้น มีจิตอะไรเกิดขึ้นบ้าง โดยการประจักษ์แจ้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่เพื่อที่จะให้เห็นสภาพธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงประจักษ์แจ้งและทรงแสดง เพื่อเป็นหนทางที่จะให้สติเริ่มระลึกถึงลักษณะของจิตเห็นว่า ต่างกับจิตที่ได้ยิน ต่างกับจิตที่กำลังได้กลิ่น ต่างกับจิตที่กำลังลิ้มรส ต่างกับจิตที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และต่างกับจิตที่กำลังคิดนึกก่อน เพื่อให้สติและปัญญาเกิดขึ้นเป็นขั้น ๆ ที่จะได้รู้ในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ไม่ใช่ขั้นที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปก่อน เพราะถ้ายังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จะประจักษ์การเกิดดับไม่ได้ และการเข้าใจโดยละเอียดจะเป็นปัจจัยที่สะสมทำให้มีการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกันตามที่ได้ยินได้ฟัง จนกว่าปัญญาจะศึกษาพิจารณาและรู้ชัดขึ้น

เพราะฉะนั้น ให้ทราบเรื่องของวิถิจิตว่า ทั้งหมดมี ๗ วิถี เริ่มจาก **อวัชชนวิถี** และเมื่ออวัชชนวิถีจิตดับไป วิถีที่ ๒ ต่อจากนั้น ถ้าเป็นทางปัญญาทวารวิถีก็เป็น **วิญญาณวิถิจิต** แล้วแต่ว่าจะเป็นจักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ ทางทวารทั้ง ๕ ซึ่งเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว เล็กน้อยมาก ดูเหมือนว่าไม่มีความหมายอะไรเลย แต่ก็มีความหมายมากสำหรับผู้ที่ยังเต็มไปด้วย โลภะ โทสะ โมหะ เพราะไม่รู้ความจริงว่า เป็นเพียงชั่วขณะที่เห็นและกดับไป และก่อนที่จะมีการเห็นเกิดขึ้นได้อีก ต้องมีจิตเกิดดับสืบต่อกันอยู่หลายขณะ

เมื่อวิญญาณวิถิจิตดับไป จิตดวงต่อไปเป็นวิถิจิตที่กระทำ **สัมปฏิจจันนกิจ** คือ รับอารมณ์นั้นต่อจากวิญญาณวิถิจิต ถ้าไม่รับจะไม่รู้เลยว่า สิ่งที่เห็นเป็นอะไร สิ่งที่เห็นยังปรากฏ เพราะมีจิตนี้

ถึงแม้ว่าเห็นดับไป ได้ยินดับไป ก็มีสัมปฏิจจันนจิต เป็นวิถิจิตที่เกิดต่อจากวิญญาณวิถิจิต กระทำสัมปฏิจจันนกิจ รับอารมณ์นั้นต่อ ชั่วขณะเดียวและกดับไป เป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นเป็นวิถิจิตที่ ๔ กระทำ **สันตிரณกิจ** พิจารณาอารมณ์

อย่างรวดเร็วตามอายุของจิต จิตเกิดขึ้นและดับไปเร็วเพียงใด สันตிரณจิตก็เกิดขึ้น กระทำสันตிரณกิจรวดเร็วเพียงนั้น

สันตிரณะ แปลว่า พิจารณา ถ้าคิดถึงความหมายของภาษาไทย การพิจารณา จะต้องใช้เวลานานมากใช่ไหม แต่ว่าชั่วขณะจิตเดียวที่เกิดขึ้น กระทำกิจพิจารณา อารมณ์ที่ปรากฏและดับไป สันตிரณจิตเป็นวิถิจิตที่ ๔

เมื่อดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปเกิดขึ้นกระทำ **โงฐฐัพพนกิจ** ทำกิจกำหนด คือ กระทำทางให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิดต่อ แสดงให้เห็นถึงความเป็นอนัตตา เป็นไปตามการสะสม โงฐฐัพพนจิตไม่มีสิทธิอำนาจเด็ดขาดด้วยตนเองที่จะให้กุศลจิตหรืออกุศลจิตเกิด แต่การสะสมเป็นปัจจัยให้โงฐฐัพพนจิตเกิดขึ้นกระทำกิจนั้น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โงฐฐัพพนจิตเป็นวิถิจิตที่ ๕

วิถิจิตทั้งหมดมีเพียง ๗ เป็นเรื่องง่ายแล้ว ๗ ทำไมจะจำไม่ได้ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ วันเสาร์ วันอาทิตย์ ยังจำได้ว่า ๗ เพราะฉะนั้น วิถิจิตก็ ๗ เหมือนกัน เพียงแต่ว่าเป็นชื่อภาษาบาลีเท่านั้น แต่ถ้าทราบความหมายก็ง่าย อย่างเช่น สันตிரณะ เป็นจิตที่พิจารณา เพราะฉะนั้น จิตที่กระทำกิจพิจารณาจึงเป็นสันตிரณจิต ซึ่งต่อไปจะทราบว่า จิตที่ดวง ทำกิจอะไร ๆ

ขณะนี้ให้ทราบว่า วิถิจิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นในชาตินี้ ในภุมินี ในโลกไหน ๆ ก็ตามที่เป็นวิถิจิต ที่ไม่ใช่ภวังคจิต มีเพียง ๗ วิถิเท่านั้น ถ้าเกิดดับสืบต่อกันทางตา เป็นจักขุทวารวิถิ ถ้าเกิดดับสืบต่อทางหูเป็นโสตทวารวิถิ ถ้าเกิดดับสืบต่อทางจมูกเป็นฆานทวารวิถิ ถ้าเกิดดับสืบต่อทางลิ้นเป็นชีวนทวารวิถิ ถ้าเกิดดับสืบต่อทางกายเป็นกายทวารวิถิ ถ้าเกิดดับสืบต่อทางใจเป็นมโนทวารวิถิ

วิถิที่ ๑ คือ อาวัชชนวิถิ วิถิที่ ๒ คือ วิญญานวิถิ วิถิที่ ๓ คือ สัมปฏิจฉันนวิถิ วิถิที่ ๔ คือ สันตிரณวิถิ วิถิที่ ๕ คือ โงฐฐัพพนวิถิ นี่ทางปัญจทวาร

ทางปัญจทวารกับมโนทวาร แยกกัน

ถ้าทางปัญจทวาร หลังจากจิตเห็นดับไป สัมปฏิจฉันนจิตดับไป สันตிரณจิตดับไป โงฐฐัพพนจิตก็เกิด กระทำกิจกำหนด คือ กระทำทางให้กุศลจิตหรืออกุศลจิต

เกิดต่อ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แต่ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ไม่มีกุศลจิตและอกุศลจิต เพราะฉะนั้น มหากิริยาจิตจะเกิดต่อ

แสดงให้เห็นว่า กุศลจิตไม่ได้เกิดตามความพอใจของตนว่าอยากจะให้เกิดก็เกิด หรือว่าอกุศลจิตก็สามารถจะเกิดได้โดยที่อยากจะให้เกิดเป็นอกุศลเดี๋ยวนี้ก็เกิด ไม่ใช่อย่างนั้นเลย เหมือนกับชีวิตตามความเป็นจริงของท่านผู้ฟังที่ว่า ทุกท่านอยากจะให้ กุศลจิตเกิด แต่ทำไมอกุศลจิตเกิดบ่อยกว่ากุศล ก็เพราะโง่รู้พินิจคิดกระทำกิจนั้น และมนสิการให้จิตต่อไปเป็นอกุศล ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะให้ออกุศลเกิด แต่ก็เป็นอนัตตา เพราะจิตที่กระทำโง่รู้พินิจเป็นอโยนิโสมนสิการ จิตขณะต่อไปจึงเป็นอกุศล และที่จะเป็นโยนิโสหรืออโยนิโสมนสิการ ก็เป็นอนัตตาอีกเหมือนกัน ไม่มีใครสามารถ จัดแจงให้โง่รู้พินิจเป็นโยนิโสมนสิการได้

สำหรับจิตที่เกิดต่อจากโง่รู้พินิจคิด กระทำ **ชวนกิจ** ที่ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า ชวนวิธีสังสมสันดานตน ตามข้อความที่ว่า

ข้อที่ว่า ในคำว่า จิตต์ นี้ กุศลจิตฝ่ายโลกีย์ อกุศลจิต และมหากิริยาจิต จึงชื่อว่า จิต เพราะสังสมสันดานของตนด้วยสามารถแห่งชวนวิธี

หลังจากโง่รู้พินิจคิดดับไปแล้ว จิตที่เกิดต่อเป็นชวนวิธี ซึ่งจะกระทำการ สังสมสันดานเวลาที่เป็นชวนกิจ

เวลาเห็น จักขุวิญญาณกระทำทสสนกิจ ไม่ได้สังสมสันดาน เป็นวิบากจิตที่เกิดขึ้นเพราะกรรม เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมให้ผลเกิดขึ้น ก็ทำให้จิตเห็นเกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่ง ทำให้สัมผัสจันณะเกิดต่อ ทำให้สันตึระณะเกิดต่อ นั้นเป็นผลของกรรมหนึ่งที่ทำให้เห็น รูป ๆ หนึ่ง แต่เวลาที่โง่รู้พินิจดับไปแล้ว จิตต่อไปกระทำชวนกิจ เป็นชวนวิธี ๗ ขณะ ที่สังสมสันดานตนนี้ เพราะว่าเกิดซ้ำถึง ๗ ขณะ

ทำชวนกิจ คือ เป็นกุศลหรืออกุศล สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ไม่มีกุศลจิตและอกุศลจิต เพราะฉะนั้น เป็นมหากิริยาจิตที่กระทำชวนกิจ ที่เป็นชวนวิธี

ชวนวิธี วิธีที่ ๖ เป็นวิธีที่สังสมสันดานตน เพราะกระทำกิจซ้ำ เกิดซ้ำ ๆ ถึง ๗ ครั้ง ขณะที่เห็นขณะเดียว ถ้ามีความยินดีในสิ่งที่เห็น อกุศลจิตที่เป็นโลภมูลจิตเกิด ๗

เท่าของจิตที่เห็นขณะเดียว นี่คือการสะสมอกุศล ซึ่งทุกคนกำลังเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น จะดับกิเลสง่ายไหม โดยไม่รู้อะไรเลย โดยที่ทั้งอวิชชา ก็สะสมไว้ ๗ เท่า ๆ ของการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ โลกาก็สะสมไว้ ๗ เท่า ๆ ของการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ และถ้าเป็นโทสมูลจิต ก็สะสม ๗ เท่า ๆ ของการเห็น หรือการได้ยินครั้งหนึ่ง ๆ แต่ก็หวังว่า เมื่อไรจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ทำไมถึงไม่คิดถึงเหตุตามความเป็นจริงที่ได้สั่งสมมาในสังสารวัฏว่า จะต้องเป็นปัญหาที่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

กำลังฟังเรื่องของจิต ถ้าขณะใดที่สติระลึก ขณะนั้นกำลังดำเนินหนทางที่จะทำให้อริยธรรมที่ดับกิเลส แต่ขณะใดที่สติไม่ระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นกุศล ก็ไม่ใช่หนทางที่จะดับกิเลส ซึ่งข้อความในอัฐสาลินีมีว่า

อกุศลและกุศลที่ไม่ใช่มรรค ชื่อว่า อายจคามิ เพราะอรรถว่า ไปก่อธรรมที่เป็นไปเหมือนช่างอิฐก่อกำแพง ฉะนั้น

อิฐที่ละแผ่น ช้อนทับถมกันจนเป็นกำแพง เพราะฉะนั้น เวลาที่ไม่ใช่การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นกุศล อกุศลใด ๆ ก็สร้างภพชาติ เหมือนกับช่างอิฐที่ก่อกำแพง แต่ขณะใดที่สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นเป็นมรรค เป็น อปายจคามิ เพราะอรรถว่า ไม่ไปก่อธรรมที่เป็นไปนั้นนั่นแหละ เหมือนบุรุษหรืออิฐที่ช่างอิฐนั้นก่อทับกันไว้ ฉะนั้น

ขณะนี้กำลังรู้หรืออิฐ หรือว่ากำลังก่ออิฐ

ทั้งรู้ ทั้งก่อ

ขณะนี้ท่านผู้ฟังทราบได้ว่า การสั่งสมสันดานเป็นในขณะไหน อวิชชาจิตสั่งสมสันดานไม่ได้ วิญญาณวิจิตรสั่งสมสันดานไม่ได้ สัมปฏิจฉันนวิจิตรสั่งสมสันดานไม่ได้ สันตிரณวิจิตรสั่งสมสันดานไม่ได้ โวภูตัพพนวิจิตรสั่งสมสันดานไม่ได้ แต่จิตต่อจากโวภูตัพพนวิจิตรสั่งสมสันดาน เพราะเหตุใด เพราะเกิดซ้ำ ๗ ขณะในขณะปกติ ถ้าเป็นในขณะที่จะลบจะเกิดซ้ำ ๖ ขณะ ถ้าเป็นในขณะที่จะจุติ จะเกิด

ซ้ำ ๕ ขณะ กำลังอ่อนลงเพราะว่ากำลังจะจุติ แต่ปกติขณะนี้ชวนวิธีกะเกิดซ้ำ ๗ ครั้ง มากกว่าวิธีก่อน ๆ เพราะฉะนั้น จึงสั่งสมสันดานของตน

เวลาที่เห็น เกิดโลภะ ยินดี พอใจในรูปารมณ์ที่กำลังปรากฏ ดูเหมือนว่าไม่เป็นโทษ ใช่มั้ย เป็นแต่เพียงความพอใจธรรมดา ๆ แต่ให้รู้ว่า ในขณะที่นั้นเป็นธรรมที่เป็นโทษ เป็นธรรมที่ให้ผลเป็นทุกข์ แต่ค่อย ๆ สะสมทุกข์ขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่ว่าปรากฏความเป็นทุกข์ขึ้นทันที ถ้ามีความพอใจเพียงเล็กน้อย ไม่เหมือนกับขณะที่เกิดความพอใจมากถึงขั้นที่เป็นนิรวณธรรมกลุ่มรุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการคิด ก็คิดถึงแต่ในสิ่งที่พอใจอย่างแรง ลักษณะอาการของความหนัก ความที่เป็นอกุศล ความกระสับกระส่าย ความไม่สงบ ก็ปรากฏ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ลืมตา ชวนวิธีสั่งสมสันดานที่เป็นกุศล หรืออกุศล ใครตอบได้ ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมา ตรงต่อความเป็นจริง

คำตอบคือ เป็นอกุศล

มากไหม และจะทำอย่างไรดี

๙๖๐

ทุกท่านกำลังกินยาพิษ เพราะฉะนั้น ก็แสวงหายาที่จะรักษายาพิษ ถ้ารู้ ถ้าไม่รู้ก็ยังคงกินยาพิษ สะสมยาพิษ ซึ่งเวลาที่ให้ผลก็จะให้ผลเป็นโทษภัยที่ละเอียดที่ละเล็กละน้อยไปเรื่อย ๆ แต่เมื่อรู้ว่าเป็นยาพิษ ก็แสวงหายาที่จะรักษายาพิษ ซึ่งมีชนิดเดียว คือการอบรมเจริญสติปัฏฐานเท่านั้น นำหนักอกหนักใจไหม แต่ถ้ารู้ ก็ดีกว่าไม่รู้

นี่คือสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพื่อที่จะได้เป็นผู้ที่ไม่ประมาทและเห็นโทษของอกุศลว่า ขณะใดที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่มีหนทางที่จะพ้นจากการสะสมของอกุศล เพราะอกุศลอื่น ๆ ก็เกิดน้อย แต่ถ้าอบรมเจริญสติปัฏฐาน สติปัฏฐานก็สามารถเกิดแทนอกุศล ใญ่รู้พุทฺธพณวิถีสติโยนิโสมนสิการ และมหากุศลก็เกิดพร้อมด้วยสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

จิตที่ทำชวนกิจ เป็นชวนวิถีสั่งสมสันดาน ถ้าเป็นอกุศลก็สั่งสมโดยการเกิดซ้ำ ๗ ครั้ง ถ้าเป็นกุศลก็สั่งสมโดยการเกิดซ้ำ ๗ ครั้ง เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลจึงมีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน แม้แต่พระอรหันต์ ก็ไม่เหมือนกัน การสะสมของจิตของแต่ละบุคคลนี้จะเอียงมาก พระอรหันต์ทั้งหลายท่านก็มีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน เป็นเอตทัคคะในทางต่าง ๆ กัน เช่น ท่านพระสารีบุตรเป็นเอตทัคคะในทางปัญญา ท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นเอตทัคคะในทางอิทธิปาฏิหาริย์ ท่านพระมหากัสสปะเป็นเอตทัคคะในการรักษาธาตุคงและสรวเสริญธาตุคง ท่านพระอนุรุธะเป็นเอตทัคคะในทางจักขุทิพย์

นี่เป็นการสั่งสมของชวนวิถีสั่งสมต่างกันไปในทางกุศล ฉันทะ ในทางอกุศล ก่อนที่ท่านจะเป็นพระอรหันต์ ท่านก็มีการสะสมที่ต่าง ๆ กัน เหมือนท่านผู้ฟังในขณะนี้ คิดไม่เหมือนกัน พูดไม่เหมือนกัน กาย วาจาไม่เหมือนกัน ตามการสะสม เพราะฉะนั้น การสะสมที่ชวนวิถีสั่งสมก็สะสมไปทุกขณะ จนกระทั่งเป็นอุปนิสัยต่าง ๆ การกระทำกิริยาอาการทางกาย ทางวาจาต่าง ๆ

บางท่านแม้เห็นพระอรหันต์ ก็ยังสันนิษฐานอาการที่ปรากฏภายนอก และเกิดการดูหมิ่นขึ้น เช่น วัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ของแคว้นมคธ เวลาที่เห็นท่าน

พระมหากัจจายนะลงมาจากภูเขาก็กกล่าวว่า ท่านผู้นี้มีอาการเหมือนลิง การสั่งสมของ ขวนวิธิจิตของวัสสการพราหมณ์ที่สำคัญตน แม้ว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา- สัมพุทธเจ้าตรัสให้วัสสการพราหมณ์ไปขอให้ท่านพระมหากัจจายนะอดโทษให้ แต่การ สั่งสมมานะทำให้วัสสการพราหมณ์ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ แม้พระผู้มีพระภาคจะ ทรงพยากรณ์ว่า เมื่อวัสสการพราหมณ์สิ้นชีวิตลงจะต้องเกิดเป็นลิงในป่าไผ่ วัสสการพราหมณ์ก็ให้คนไปปลุกกล้วยซึ่งเป็นอาหารของลิงไว้ พร้อมที่จะไปเกิดเป็นลิง

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ให้เห็นโทษของการ สะสมของทางฝ่ายอกุศลว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นพระอรหันต์ การสะสมของจิตแต่ละขณะ โดยความสามารถของขวนวิธิจิตซึ่งเกิดซ้ำกันถึง ๗ ครั้ง ทำให้แต่ละบุคคลมีกาย มีวาจา ต่าง ๆ กัน เป็นวาสนา

คำว่า วาสนา หมายความว่า การสะสมจนชิน จนกระทั่งเป็นอาการที่ปรากฏ ไม่ใช่ความหมายในภาษาไทยที่หมายความว่า ความเป็นใหญ่เป็นโต แต่ว่า วาสนา หมายความว่า การสะสมจนกระทั่งเป็นสิ่งที่เคยชินเป็นประจำทางกาย ทางวาจา

และผู้ที่ละวาสนาได้มีบุคคลเดียวเท่านั้น คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ต้องคือนับกิเลสได้ หมดกิเลส ไม่มีเชื้อของกิเลสใด ๆ ที่จะเกิดอีกเลย แต่ ยังไม่สามารถละวาสนาได้ เพราะการสั่งสมเนิ่นนานมาในสังสารวัฏฏ์ ด้วยสมารถแห่ง ขวนวิธิจิต

วิธิจิตทั้งหมด ๗ วิธิจิต

เริ่มจาก **อวัชชนวิธิจิต** เป็นวิธิจิตที่ ๑

ถ้าเป็นทางปัญญาทวาร คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็เป็น **ทวิปัญญาวิญญาณ** ดวงหนึ่งดวงใด คือ จะเป็นจักขุวิญญาณ หรือโสตวิญญาณ หรือ ฆานวิญญาณ หรือชีวหาวิญญาณ หรือกายวิญญาณ แล้วแต่ว่าอารมณ์ที่ปรากฏ ที่กระทบกับประสาทนั้นเป็นอารมณ์อะไร เป็นวิธิจิตที่ ๒

เมื่อดับไปแล้ว เป็นปัจจัยให้วิธิจิตที่ ๓ คือ **สัมปฏิจฉันนจิต** เกิดขึ้น รับอารมณ์ต่อจากวิญญาณวิธิจิตที่ดับไป

วิธิจิตที่ ๔ คือ **สันตிரณจิต** พิจารณาอารมณ์ และดับไป

วิถิจิตที่ ๕ คือ **โงฐัพพนวิถิจิต** กระทำกิจกำหนดอารมณ์ที่ปรากฏ เพื่อกุศลจิตและอกุศลจิตจะเกิดต่อ และดับไป

วิถิจิตที่ ๖ คือ **ชวณวิถิจิต**

ชวณะ โดยศัพท์แปลว่า ไปอย่างรวดเร็ว หรือจะใช้คำว่า เล่นไปในอารมณ์ ก็ได้ เป็นกุศลจิตก็ได้ เป็นอกุศลจิตก็ได้ สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ดับกุศลจิตและอกุศลจิตแล้ว เพราะฉะนั้น จิตที่ทำชวณกิจ สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์จึงเป็นกิริยาจิต ซึ่งไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากหรือผลข้างหน้า

วิถิจิตที่ ๗ คือ **ตทาร์มมณวิถิจิต** บางครั้งก็ใช้คำว่า **ตทาลัมพนวิถิจิต** จิตดวงนี้กระทำการรับรู้อารมณ์ต่อจากชวณวิถิจิต เพราะอารมณ์นั้นยังไม่ดับไป

ถ้านับรูป ๆ หนึ่งที่กระทบทวาร ซึ่งมีอายุ ๑๗ ขณะ ตั้งแต่อดีตภพวัคค์เป็นขณะที่ ๑ ภพจลนจะเป็นขณะที่ ๒ ภพคฺคฺจเฉทจะเป็นขณะที่ ๓ อาวัชชนะเป็นขณะที่ ๔ ทวิปัญจวิญญานเป็นขณะที่ ๕ สัมปฏิจฉันนจะเป็นขณะที่ ๖ สันติริณะเป็นขณะที่ ๗ โงฐัพพนจะเป็นขณะที่ ๘ ชวณะอีก ๗ ขณะเป็นขณะที่ ๑๕ อารมณ์ยังไม่ดับไป ยังเหลืออีก ๒ ขณะ ซึ่งวิสัยของผู้ที่เป็นกามบุคคล เวลาที่ได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และรูปนั้นยังไม่ดับ จะเป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์นั้นต่อ ซึ่งจิตที่กระทำการรับรู้อารมณ์ต่อจากชวณะชื่อว่า ตทาร์มมณวิถิจิต หรือตทาลัมพนวิถิจิต ก็หมดวิถิจิตของจิต หลังจากนั้นไปเป็นภวังคจิตเกิดต่อ จนกว่าวิถิจิตต่อไปจะเกิดขึ้น

อย่าลืม ขณะใดที่เป็นภวังคจิต โลกนี้ไม่ปรากฏ ความทรงจำทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ปรากฏ ขณะที่เป็นภวังคจิต

เวลาที่นอนหลับสนิท ไม่มีความรู้ความจำเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้นเกี่ยวกับโลกนี้ และถ้าจิตเกิด กระทำกิจเคลื่อนจากความเป็นบุคคลนี้ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อ วิถิจิตต่อไปจะเป็นเรื่องของโลกอื่น แต่เพราะยังไม่จุติ แม้ว่าภวังคจิตนั้นจะไม่มีเรื่องราวต่าง ๆ ความคิด ความทรงจำเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลกนี้ แต่ว่าเวลาที่วิถิจิตเกิดขึ้น ก็ยังไม่ได้ที่จะมีการเห็นรูปารมณ์ของโลกนี้ หรือ สัทธารมณ์ คือ เสียงต่าง ๆ ของโลกนี้ หรือ คณธารมณ์ คือ กลิ่นต่าง ๆ ของโลกนี้

หรืออารมณ์ คือ รสต่าง ๆ ของโลกนี้ หรือโณภูมิจิต คือ สิ่งที่ยืน ร้อน อ่อน แข็ง ที่กระทบสัมผัสของโลกนี้

เพราะฉะนั้น ให้เห็นความเป็นไปของขณะจิตว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และเมื่อรูปที่กระทบกับจักขุปสาทดับไปแล้ว ภาวจิตเกิดต่อในขณะที่เป็นภาวจิต โลกนี้ไม่ปรากฏ เพราะขณะนั้นไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย

นี้เป็นวิถิต่างทวารทั้ง ๕ คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งเมื่อวิถิจิตเกิดขึ้นรับอารมณ์ทางทวารหนึ่งทวารใดดับไปแล้ว ภาวจิตเกิดคันต่อนั้นมโนทวารวิถิจิต คือ จิตที่เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์เดียวกับที่ปัญญาทวารวิถิจิตรับรู้ที่ดับไป เกิดต่อ

สำหรับมโนทวารวิถิจิต มีวิถิจิตไม่มากเท่ากับทางปัญญาทวารวิถิจิต เพราะอารมณ์ไม่ได้กระทบกับปสาท จึงไม่มีอดีตภวังค์ แต่ว่าก่อนที่จะมีการรำพึงถึงอารมณ์ที่รับทางมโนทวารวิถิจิต จะต้องมีภวังคจิตเกิดขึ้นและกัดับไป ภวังคปุจฉะเกิดขึ้นและกัดับไปต่อจากนั้นมโนทวารวิถิจิตจึงเกิดขึ้น

ถ้าเป็นทางมโนทวาร จิตที่ทำอวัชชนกิจไม่ใช่ปัญญาทวารวิถิจิต เป็นจิตคนละดวง แม้ว่าจะทำกิจอวัชชนะ แต่ปัญญาทวารวิถิจิต ซึ่งกระทำอวัชชนกิจทางปัญญาทวาร คือ ทางทวารทั้ง ๕ ไม่สามารถกระทำอวัชชนกิจทางมโนทวารได้

ทางมโนทวารวิถิจิตที่กระทำอวัชชนกิจมี ๑ ดวง ชื่อว่า มโนทวารวิถิจิต รำพึงถึงอารมณ์ทางมโนทวาร ไม่จำเป็นต้องมีอารมณ์ใดมากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จริงไหม ในวันหนึ่ง ๆ นึกถึงอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด หรือนึกถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใด เวลาที่เกิดการนึกถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ตาม ขณะนั้นเป็นเพราะมโนทวารวิถิจิตเกิดก่อนเป็นวิถิจิตที่ ๑ ทางมโนทวารวิถิจิต รำพึงถึงอารมณ์นั้นเมื่อดับไปแล้ว สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ นึกถึงอารมณ์นั้นหรือว่าเรื่องนั้นด้วยกุศลจิตหรืออกุศลจิต ถ้าเป็นอกุศลจิต เป็นโลภมูลจิต ก็เกิดขึ้นและดับไป ๆ ๗ ครั้ง หรือว่า ๗ ขณะ ถ้าเป็นโทสมูลจิต ก็เกิดขึ้นและดับไป ๆ ถึง ๗ ขณะเหมือนกัน

ถ้าเป็นกุศลก็เช่นเดียวกัน เกิดและดับไป ๆ ๗ ขณะ ต่อกันนั้นถ้าเป็นอารมณ์ที่แรง ตทาร์มมณจิตก็เกิดต่อ

เพราะฉะนั้น สำหรับทางมโนทวารวิถีนี่ จะมีวิถิจิตเกิดเพียง ๓ วิถีเท่านั้น คือ อารักขจิต วิชณจิต และตทาร์มมณจิต

สำหรับวิถิจิต ๗ วิถี เป็นได้เฉพาะทางปัญจทวาร ที่ละทาง คือ ถ้าเป็น จักขุทวารวิถีนี่ ทั้งหมด ๗ วิถี ต้องเป็นจักขุทวารวิถีนี่ คือ รู้อารมณ์ที่ปรากฏทางตา ถ้าเป็นโสตทวารวิถีนี่ ที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ วิถิจิตทั้ง ๗ ก็เป็นโสตทวารวิถีนี่ ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน

ถ. วิถิจิตทั้งหมดมี ๔ วาระ มีตั้งแต่ตทาลัมพณวาระ ชวนวาระ โภจวิปปณวาระ และโมฆวาระ ด้วยเหตุอะไรจึงต้องมี ๔ วาระ เป็นไปได้อย่างไร

ส. ท่านผู้ฟังถามถึงวาระ คือ การเกิดของวิถิจิตในการรู้อารมณ์แต่ละอารมณ์ ซึ่งในบางวาระวิถิจิตก็เกิดทั้ง ๗ วิถี ในบางวาระวิถิจิตก็เกิด ๖ วิถี ในบางวาระวิถิจิตก็เกิด ๕ วิถี และในบางวาระวิถิจิตก็ไม่เกิดเลย มีแต่อดีตภวังค์ และภวังคจลนะเท่านั้น

เพราะว่าเวลาที่รูปเกิด กระแทกกับประสาทและภวังค์ เป็นอดีตภวังค์ กระแทกอีก เป็นอดีตภวังค์อีก ยังไม่มีภวังคจลนะ ยังไม่ไหวที่จะรับรู้อารมณ์ที่กระทบ หรือว่า บางครั้งเวลาที่รูปกระทบกับประสาท กระแทกกับอดีตภวังค์ และเป็นปัจจัยให้ภวังค์ไหว ที่จะรับรู้อารมณ์ใหม่ แต่ก็สลายไป เพราะรูปนั้นดับ เนื่องจากเวลาที่กระทบ เวลาที่ไหว ล่วงไปหลายขณะ คือ ไม่มีกำลังที่จะเกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ในขณะนั้น

คนที่นอนหลับสนิท เขย่าแล้วก็ยังไม่ตื่น เขย่าแรง ๆ ก็ยังไม่ตื่นอีก เพราะอะไร เพราะอารักขจิตไม่เกิด มีแต่อดีตภวังค์และภวังคจลนะ จึงเป็นโมฆวาระ คือ วิถิจิต ไม่ได้เกิดขึ้นรับรู้อารมณ์ที่กระทบ

และเวลาที่อดีตภวังค์เกิดแล้ว ภวังคจลนะเกิดแล้ว ภวังคูปัจเจเกิดแล้ว ปัญจทวารารักขจิตเกิดแล้ว ปัญจวิญญาณดวงใดดวงหนึ่งเกิดแล้ว สัมปฏิจฉันนจิต

เกิดแล้ว สันตິรณจิตเกิดแล้ว โวภูฐัพพนจิตเกิดแล้ว แต่ชวณจิตไม่เกิด เพราะอะไร เพราะรูปดับไปก่อน จึงชื่อว่า โวภูฐัพพนวาระ

ดีไหม ไม่ทันให้ชวณวิถิจิตเกิด

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาว่า สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงเป็น อย่างนี้ ไม่ได้หมายความว่า เวลาที่อารมณ์กระทบปสาทแต่ละครั้งแล้ว วิถิจิตต้องเกิด ตลอดไปทั้ง ๗ วิถิ บางวิถิก็เป็นโมฆวาระ วิถิจิตไม่เกิดเลย บางวิถิก็เป็นโวภูฐัพพนวาระ คือ เมื่อโวภูฐัพพนจิตเกิดและดับไป อารมณ์ก็ดับไป ชวณจิตจึงไม่เกิด บางวิถิ ชวณจิตเกิดและดับไป ๗ ครั้ง อารมณ์ก็ดับ ตทาลัมพนวิถิจิตจึงเกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นชวณวาระ

และในบางวาระ เวลาที่ชวณจิตเกิดดับ ๗ ครั้ง แต่อารมณ์ยังไม่ดับ จึงเป็น ปัจจัยให้ตทาลัมพนวิถิจิตเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น การรู้อารมณ์ของวิถิจิตในวาระนั้น จึงเป็นตทาลัมพนวาระ

เป็นเรื่องธรรมดา แต่เวลาที่ใช้ศัพท์ต่าง ๆ ก็อาจจะทำให้สงสัยว่า หมายความว่า ถึงอะไร แต่เป็นชีวิตปกติประจำวัน เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งหมดไม่ได้อยู่ในหนังสือ แต่ว่าเป็นชีวิตจริง ๆ แต่ละขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก

ขณะนี้ทุกท่านกำลังเห็น ทราบถึงวิถิจิตได้แล้วโดยการฟังว่า มีจิตอะไรเกิดบ้าง อารมณ์ชวณจิตต้องมี วิญญาณวิถิจิตต้องมีที่กำลังเห็น หลังจากนั้นสัมปฏิจฉนจิตต้องมี สันตึรณจิตต้องมี โวภูฐัพพนจิตต้องมี ชวณจิตต้องมี นี่เป็นความสำคัญที่สุด เวลาที่ ชวณวิถิจิตเกิด ที่จะเตือนให้ท่านผู้ฟังพิจารณาว่า ชวณวิถิจิตที่เกิดในขณะที่เห็น เป็นกุศลหรือว่าเป็นอกุศล สำคัญไหม สังสมสันดานตนเอง ไม่ใช่ว่าหายไปไหน แต่ละขณะจิตที่เกิด

การศึกษาโดยละเอียดถึงชาติทั้ง ๔ ของจิตทำให้รู้ว่า ขณะใดเป็นเหตุที่จะให้ เกิดผลข้างหน้า และขณะใดเป็นแต่เพียงผลของเหตุที่ได้กระทำแล้วในอดีต

เพราะฉะนั้น สำหรับการศึกษาร่องจิต และวิถีจิต หรือจิตที่พ้นวิถีกี่ตาม จะต้องทราบ
ด้วยว่า จิตนั้นเป็นชาติอะไร

เช่น ปฏิสันธิจิต ทุกท่านทราบแล้วว่า เป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมหนึ่งใน
กรรมทั้งหลายที่ได้กระทำแล้วในอดีต เป็นปัจจัยทำให้ปฏิสันธิจิตเกิดสืบต่อจากจุติจิต
ของชาติก่อน ปฏิสันธิจิตเป็นวิบากจิตเพียงชั่วขณะเดียวที่ทำกิจปฏิสันธิในภพหนึ่ง
ชาติหนึ่ง จะทำกิจปฏิสันธิอีกไม่ได้ ทำได้เพียงขณะแรกขณะเดียวที่เกิดต่อจากจุติจิต
ของชาติก่อนเท่านั้น และกดับไป ไม่ยั่งยืนเลย

เมื่อปฏิสันธิจิตซึ่งเป็นชาติวิบากดับไปแล้ว ปฏิสันธิจิตเป็นอนันตรปัจจัยทำให้
จิตดวงต่อไปเกิดสืบต่อจากปฏิสันธิจิตทันที ทำกิจภวังค์ ไม่ใช่วิถีจิต ภวังคจิตก็เป็น
วิบากจิต เพราะกรรมไม่ได้กระทำเพียงให้ปฏิสันธิจิตเกิดและดับไปเท่านั้น แต่กรรมยัง
ทำให้วิบากจิตเกิดขึ้น ทำภวังคกิจสืบต่อ

สำหรับภวังคจิตดวงแรกที่เกิดสืบต่อจากปฏิสันธิจิต ชื่อว่าปฐมภวังค์ ภวังค์ดวง
ต่อ ๆ ไปนับไหวไหวใหม่ ว่า ถึงภวังค์ดวงที่เท่าไรแล้วในขณะนี้ ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย

